

'מי לא ייראך מלך' **סילוק קלירי אבוד לראש השנה**

יוסף יהלום ובנימין לפלר

אופיו החדשני של הסילוק הקלירי

בין הראשונים שהרחיבו את היקף הקדושתא באופן ניכר היה אלעזר בירבי קליר, מגדולי הפייטנים שחיו בארץ ישראל ובסביבתה. הוא עשה זאת בנקודת מוקד חדשה שעיצב עבור היצירה המורכבת – היה זה הסילוק. מה שהיה בקומפוזיציות הקודמות קטע קישור בין פיוטי הרהיט הזורמים ובין ההכרזה האקסטטית של המלאכים 'קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלוא כל הארץ כבודו' (יש' ו, ג) נותרה עכשיו לכדי יצירה מונומנטלית, בלא גבולות כמעט ובלא רסן פרוזודי; מאות טורים של פרוזה מחורזת שחרוזיה מתחלפים לפי צורך העניין ואורך הנשימה. בניגוד למבנה הפורמלי המוגדר כל כך של חלקי היצירה עד לסילוק נפתחו בפני המשורר בסילוק אפשרויות בלתי מוגבלות כמעט. הרבה מכוח היצירה הגדול שלו אמנם שיקע המשורר בחלק זה אשר דרש גם העמקה מחודשת בתמטיקה ובתוכן. אבל מה כבר ניתן היה לחדש כאן אחרי כל מה שנאמר כבר בשבעת החלקים שקדמו לסילוק? בולטת במיוחד הבעיה ביצירות לתשעה באב. עשרות קינות נכללו בתוך הקרובה המורחבת לתשעה באב. הפיוט הולך ומונה רבים מן האסונות שפקדו את עם ישראל לאורך ההיסטוריה העקובה מדם; מותו הטרגי של יאשיהו המלך, התפרצות האויב אל המקדש והשחתת כלי הקודש, הטבח בכוהנים ומותם של מגיני העיר ומגיני ביתר, אכזריותו של האויב ועוד כהנה עניינים מעוררי צער ומצוקה. אבל אחרי מאות טורי שיר רווי דם ודמעות הפייטן מבקש לחתום במשהו חיובי על מנת לעודד את רוח המתפללים הסכופים והדרויים בצום ובעינוי נפש.¹ נראה שזה התפקיד שהקליר הועיד לסילוק ויכון עולם על מלאכתו.² המשורר משלב כאן תיאור שלם ורחב של הקיננין (קרבות הזירה) של

1 ראו ח' שירמן, 'הקרב בין בהמות ולווייתן לפי פיוט עברי קדום', דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ג (תש"ל), עמ' 27–36; י' יהלום, פיוט ומציאות בשלהי הזמן העתיק, חל-אביב תש"ס, עמ' 245–258.

2 אין להניח שהיצירה נועדה רווקא למנחה של תשעה באב שנחשבה שעת רצון ועת נחמה. והשור שבלי הלקט, סימן רסט: 'אבל במנחה יש מקומות שאומרים סליחות ותחנונים ומזכירים י"ג'

אחרית הימים, זה אשר לו זכאים הצדיקים אשר אינם נוטלים חלק בקינגיון הססגוני של העולם הזה. תיאור כזה של קרבות זירה לא מצאנו כמוהו לעושר וליופי אף לא באחת מן היצירות הקדומות שבידינו. תיאוריו של הקלירי בסילוק שלו לתשעה באב עשירים ורחבים. קרב החיות מתרחש בגן עדן בתוך מקווה מים גדול. ומשתתפים בו צמד חיות אדירות, חיות מים וחיות יבשה, בהמות ולוויותן. הקרב מתקיים בזירה מוצפת מים של אמפיתאטרון כפי שנהוג היה בעולם העתיק בהצגה של קרב חיות (קינגיון).

הבהמות והלווייתן שרויים במים ומשתמשים כל אחד בכלי הקרב המיוחדים לו: הבהמות בקרניים והלווייתן בסנפיריו. הקרב הנמשך ללא הכרעה מקבל תפנית פתאומית כאשר האש היוצאת מנחיריו של הלווייתן אווזת בצמר אשר במותני הבהמות, והוא עולה באש. בצערו כי רב בהמות נמלט אל החוף, אל בין עצי הגן. אבל כאן מחכה לו אסון נוסף, קרני נאחזות בסבך והוא מוצא את עצמו לכוד. תוך כדי כך האש עוברת במהירות מגופו אל העצים, והוא נאלץ לסבול אש תופת. לא כן הצדיקים בגן. למרבה המזל עצי הגן הם עצי בושם, וריח הקטורת המתפשט לכל עבר גורם לכך, שהגן כולו מדיף עכשיו ריחות ענוגים. תגמול מיוחד במינו לצדיקים שהזירו את רגליהם מן האמפיתאטרון. באמפיתאטרון האמיתי היו הנוכחים צריכים לסבול את הריח הנורא של בשר ההרוגים החרוך, ואילו כאן האוויר התמלא מריח הבושם הנפלא העולה משרפת עצי הגן. לפי התיאור הכלול בחיבור 'כיסא ואיפורומין של שלמה המלך' קיימת גם באמפיתאטרון הארצי דאגה מיוחדת לטיהור האוויר ולבישומו בשעת המשחקים. הדבר קשור בקילוח של בושם (דייקסימון) היוצא מפיהם של אריות המוצבים בחזית המבנה. כל הפאר הזה ומשחקי ההיפורום הביזנטיים מיוחסים כאן לשלמה המלך, סמל המלוכה הארצית.³ תגמול אחר בעולם הזה מזומן לצדיקים היושבים בתשעה באב בבית הכנסת ונהנים מהתיאור הכלול בפיוט של הקלירי. וזה בינתיים התגמול היחיד הנכון לבאי בית הכנסת, הצדיקים.

וּמִתְחִיל מִקְרִין לְנֶגַח בּוֹ בְּקִנְיֹו (תה' טו, לב)

וְזֶה בְּגֵאוֹת אֲפִיקֵי מְגִנְיֹו (איוב מא, ז)

יִבְעִיר אֵשׁ עֲשׂוֹנֵיֹו (איוב מא, יב)

לְאַחֲזוֹ בַּגִּזָּה אֲשֶׁר בְּמִתְנֵיֹו

וַיָּנוֹס מִצֶּדַּד לְבֵין עֲצֵי עֲדְנֵיֹו 5

וַיִּרְוֶן וַיִּבְרַח מִלִּפְנֵיֹו

וַיֵּאָחֶז בַּסֶּבֶךְ בְּקִיטוֹר עֲשֻׁנֵיֹו (בר' כב, יג)

בְּעֲצֵי בּוֹשֶׂם וְשׁוֹשְׁנֵיֹו

וַיַּעֲלֶה רִיחַ קְטוֹרֶת עַד שָׁמַי מְעוֹנֵיֹו

המידות לפי שהוא שעת נחמה. וראו ע' פליישר, 'לעניין המשמרות בפיוטים', סיני, סב (תשכ"ח), עמ' לא-לו.

3 ראו בית המדרש, ה, עמ' 38; E. Ville-Patlagean, 'Une image de Salomon en Basileus Byzantin',

Revue des études juives, 121 (1962), pp. 9-33

הקרב בין בהמות ולווייתן, עמ' 51–52

כאן ולהלן הנוסח על פי כתב יד קמברידג' T-S H14.25

שלא כמו הסילוק, שאר חלקי הקרובה בנויים בדרך כלל בנייה סטרופית מסיבית. כל סטרופה, מחזורות, בעלת חרוז משלה, ובפיוט אחד מתקיימת תמיד סימטריה גמורה של כל הסטרופות. הסילוק לעומת זאת יש בו רפיון מבחינה צורנית. הוא בנוי בפרוזה מחזורות, בחריזה מתחלפת מפסקה לפסקה. אורך הטורים אינו קבוע, וגם מספר הטורים בני אותו החרוז משתנה. זוהי הסיבה שצורה זו מתכנה פרוזה מחזורת, בניגוד לשירה הסטרופית, שבה יש תמיד טורים בעלי אורך נתון וחילוף של חרוז במרחקים קבועים. המבנה הרגיל של השיר מתארגן ברגיל באמצעות החריזה, לא כן הסילוק. עשרת הטורים שראינו כאן, בחריזת -נִי, הם בבחינת מעשה חושב של תיאור רב־תהפוכות. ונדמה, שהפייטן ביקש לשמור במקרה זה על אורך נשימה גדול במיוחד, אף כי בדרך כלל מתחלפת החריזה לאחר מספר קטן יותר של טורים. כל זאת כדי להחזיק אותנו במתח לכל אורכו של הסיבוב הזה בקרב עד להתרת הסבך ופיתוח העלילה. את המתח הגדול ביותר הפייטן שומר לסיבוב העיקרי, הסיבוב הבא. כאן עתיד הקרב להיות מוכרע, ואנו נעקוב בדריכות אחר עשרים טורי חריזת -מָן, המיועדים לתיאור השלב הזה. זוהי הפסקה הארוכה ביותר בפיוט כולו, והיא מביאה אותנו, מלבד פסקת קישור קצרה, אל חתימתו של הסילוק.

גם הקדושתא לאֲבָל, אף היא בידו של ר' אליעזר בירבי קליר,⁴ שנכתבה לרגל מקרה של אבל הפרט, כוללת תיאורי צער נוראים של התפוררות וקריסה ותמונות של הידרדרות הגוף לאחר המוות. התיאור אף נמסר בכיוון הפוך לתיאורים הרגילים של גוף האדם, מן הראש ולמטה, במקרה זה; מן הרגלים ולמעלה. פיוט הדרשה שבו חתם הפייטן את שמו באופן מלא: אלעזר בירבי קליר מבוסס על רשימת החייבים מיתות בית דין בסנהדרין. ונזכר שם גם מי שמיתתו לא נמסרה לבית דין, שדנים אותו בהכנסתו לחדר עינויים (כיפת דוון) ומאכילים אותו לחם צר ומים לחץ, עד שבני מעיו מתכווצים, ואחר כך מאכילים אותו שעורים כדי שיתנפחו קרבו עד שכרסו תתבקע כחרס (או ככד קטן, צרצור) (סנהדרין ט, ה):

לֶחֶם צָר מְקוֹצָר
לְכִיפַת דּוֹוֹן הוֹרֵג יוֹמֵצָר
עַד שֶׁפָּרִיסוֹ תִּבְרָקַע וּתְצוֹרָצָר
בִּי רוֹצֵחַ יוֹרֵצָה וְיוֹקָצָר

4 אמנם כותרתה (בכתב יד קמברידג' T.S.8H21.9 שכתב יד H10.131 המוזכר להלן הוא המשכו) – קדושתא לשבת חולו שלמועד דר' אלעזר ביר' קליר, אך כבר העמיד ע' פליישר (בספרו: תפילה ומנהגי תפילה ארץ־ישראלים בתקופת הגניזה, ירושלים תשמ"ח, עמ' 321, הע' 10) על ייעודה לאבל. אגב, כתב יד זה שימש את הילל בן עלי החזן, ששטר בחתימת ידו שנכתב במרחשון 1411 לשטרות נשחמר בקטע הגניזה קמברידג' T.S.13J2.9 כמוכח מהשוואת כתב יד זה להגהות שבכתב היד הנדון.

גם בקדושתא לאבל פותח הסילוק בתמונה אופטימית מן הקוטב הנגדי, תחיית המתים:

רְאִיתִי קוֹמָה כִּי נִקְקָה
 [נצו]רָה כִּי נִתְקָה
 רָגַל לְמִטָּה נִקְקָה
 וְרֹאשׁ לְמַעְלָה הִנָּקָה
 5 תְּ[מַהֲתִי]ן עֲצָמֵי רֶפֶה
 הָעוֹר לְמַעְלָה קָרָם
 הַגִּידִים נִמְתָּחוּ פָּנֵי עוֹרָם
 הַנֶּפֶשׁ תּוֹכְנָה בְּקִירֵיהֶם
 כְּמוֹת שֶׁהָיוּ בְּהִיחֻזָּרָם⁵

הנוסח על פי כת"י ס"ט פטרסבורג, פירקוביץ IIA.236, 5a
 ההשלמות בסוגרים על פי כ"י קמברידג' T.S.H10.131

הסילוק הקלירי האבוד לראש השנה

גם ביצירה למוסף של ראש השנה 'אופד מאז לשפט היום' מציג הקליר באווירת נכאים את חוסר התוחלת והסיכוי של אדם לזכות בדין. בפיוט הדרשה שבו הוא אף חותם בראשי הטורים את שמו, הוא מציג בזה אחר זה את גדולי העולם מאדם הראשון שגורש מן הגן דרך אברהם אבינו שחטא במאמר 'במה אדע' (בר' טו, ח), עבור ליעקב שחטא במאמר 'נסתרה דרכי מה' (יש' מ, כח), ואף משה שחטא במאמר 'שמעו נא המורים' (במ' כ, י), וכן דוד שחטא במאמר 'בחנני ה' ונסני' (תה' כו, ב). והפייטן מציג את המסקנה העגומה בסוף הפיוט, שאם כזה היה גורלם של גדולי עולם סוף סוף מה צפוי לנו: יָכִינוּ כָּל יְצוּרֵי אָרֶץ / אִם בֵּן בְּמִצּוֹקֵי אָרֶץ / מֶה יַעֲשֶׂה רִשְׁעֵי אָרֶץ (ר"ה, עמ' 166. כאן ולהלן מחזור אשכנז, מהד' ד' גולדשמידט). אחר כך מוצג האדם ומר גורלו על פי ההשוואה בין מלך עליון ובין מלך אביון:

מֶלֶךְ עֲלִיּוֹן אֵל דָּר בְּמָרוֹם / אֲדִיר בְּמָרוֹם / אוֹמֵץ יְדוֹ תְּרוֹם / לַעֲבִי עַד יִמְלוֹךְ
 מֶלֶךְ אֲבִיּוֹן בִּלְהַ וְדָר שְׁתַּת / בְּשָׂאוֹל וּבְתַתַּת / בְּלֹאֹת בְּלִי נַחַת / עַד מָתִי יִמְלוֹךְ
 שם, עמ' 167

התמונות המנוגדות בתכלית שבהמשך הפיוט מציגות את האדם במלוא מערומיו. שאם מלך עליון שנה אין לפניו (אבות ד, כט), מלך אביון תנומה חוטפת עיניו. בהמשך בא במנהג אשכנז הסילוק המפורסם 'ונתנה תוקף', אבל בקטעי גניזה קדומים וביניהם אף בקטע גדול בהעתקתו המוסמכת של פלטיאל בן אפרים החבר, מופיע קאן סילוק אחר 'מי לא ייראך מלך', שהוא בוודאי קלירי וממשיך את חלקי הקדושתא 'אופד מאז' בכתבי יד רבים יחסית ובלתי תלויים אלו באלו, הן מן הגניזה

5 הנוסח בכתב יד קמברידג': כמת שהיה הוא הורם. ואולי ניתן לשחזר: כמות שהיו כה הורם.

והן מאשכנו (כ"י א). פלטיאל בר אפרים החבר פעל בבית הדין בקהיר העתיקה במפנה המאות העשירית והאחת-עשרה. הוא נודע גם כחזן ואף כתב בעצמו על פי דרישת הציבור בוודאי פיוטות חדשות לבקרים. במלאכת ההעתקה היה אומן גדול, ובזכותו נשתמרו בידינו שרידי פיוטים קדומים. יש לשער שאיש במעלתו העתיק את הפיוטים לצרכיו הפרטיים, ובמקרה שלנו שימשה כנראה העתקתו מקור למעתיק מאוחר אשר חזר והעתיק מן הטופס הזה (כ"י א'). את הקדושתא הקלירית לראש השנה 'אופד מאז לשפט' הוא העתיק בשלמותה, כולל הסילוק ימי לא ייראך מלך' החסר במנהג אשכנז.⁶

הסילוק מחזיק כשלוש מאות טורי שיר וצופי הבטחות לזיכוי בדין. הקטע הכתוב בחריות-מים הוא הארוך ביותר בכל הפיוט הזה, והוא משתרע על פני חמשים טורים. בקטע הזה שולטות המילים רחמים, נחומים, תנחומים, קיומים וכדומה. כאן תורן האל את גורל האדם לחיים ולקיום. גם כאשר מתעוררת קנאת המלאכים וכעסם, הפייטן עדיין שומר על אותה הכרת חרות, אבל הפעם צפות ועולות מילות רוגז וזימה. המלאכים המתפוצצים מכעס מתוארים כנאלמים דום ומאודמים, דמומים ומזוממים, הלומים והמומים וכן הלאה. האל צריך להזכיר להם את זכויותיו של הנידון. למעשה מתברר כי אין זה האדם כשהוא לעצמו העומד לדין, כי אם האומה הישראלית, אשר מזכויותיה אי אפשר להתעלם. הפייטן מדגיש שהקדוש ברוך הוא שמח דווקא כאשר מנצחים אותו בדין (פסחים קיט ע"א והמקבילות בפסיקתא רבתי ובמדרש שוחר טוב), ובמיוחד כאשר מדובר בעם ישראל חביבו. זה אשר זקני בית הוועד שלו קובעים את ראש החודש, והיינו גם את זמנו של יום הדין, ראש השנה. ועד כדי כך תלוי המשפט בהם, שאם נמלכו הם שלא לקדש את החודש, נאלצים גם בשמים לסגור את ספרי הזיכרונות ולעצור את מהלך המשפט, עד שיקבעו ישראל למטה את זמנו של יום הדין. את חשיבותם של ישראל ביחס למלאכים מציג הקליר עוד בציורים מופלגים. כך למשל משמשת את הקליר האגדה על הכבוד שחלק הקב"ה לאברהם לאחר המילה כאשר פנה למלאכים ואמר להם: בואו ונבקר את החולה. וגם אז השיבו לו כדרכם: מה אנוש כי תזכרנו, אבל נאלצו לבסוף להצטרף וללכת עם הקב"ה, אשר כיבד את אברהם היושב בעמידתו. הקליר מבטא את הדברים בעצמה גדולה כשהוא מביא את דברי האל למלאכים: אַתֶּם נוֹצְרֶתֶם לְכַבֹּדִם / לְשִׁרְוֹתֶם וּלְמַעֲבָדֶם / אֲנִי וְאַתֶּם יַחַד לְכַבֹּדֶם / פִּי כְבוֹדִי הוּא כְבוֹדֶם / וְאַיִתֶם אֶתִּי צָבָב בְּעֶדֶם... (טורים 190–194). מכאן מתגלגלים הדברים במהירות אל מחוזות שמימיים ואל מראות המרכבה שישראל לא רק צופים בה, אלא גם קרובים אליה, עד כדי לחוש אותה. אף ארבע הדמויות החקוקות בכיסא אינן אלא התגלמויות של איכויות שונות של ישראל; אריה כנגד בני אריה, שור כנגד מעקרי שור, נשר כנגד נשואי על כנפות נשרים ואדם בוודאי מול

6 ראו ב' לפלר, "נוסף עוד" – נוספות על נוספות למחזור יניי על פי עיבודו של פלטיאל בן אפרים החזן (תחילת המאה ה-11), אסופות, יד (חש"כ), עמ' קנ–קנו, קפג–קפה. והשוו עוד א' ברקת, שפירי מצרים: ההנהגה היהודית בפוסטאט במחצית הראשונה של המאה האחת-עשרה, תל-אביב תשנ"ה, עמ' 140–141.

בני אדם. ובכיסא עצמו חקוקה דמותו של יעקב המבקש בעדם, וממעל לכיסא יושב האל בכבודו ובעצמו ודמותו כמראה אדם, והוא מלמד יושר על בני אדם, ומקבל את תשובתם (טורים 198–213).

בחטיבה לעצמה הכתובה בתריזת -הו מקיים הקליר השוואה בין המלאכים ובין ישראל, שממנה יוצאים כמובן המלאכים כשידם על התחתונה. בין האל ובין ישראל מתנשאת לה מחיצה המגינה על ישראל מפני 'אש אוכלה', אבל היא שורפת את המלאכים המכבים בגופם את האש בפני ישראל הזוכים להתייחד עם האל. ישראל מסוגלים כמובן אף לצפות במרכבה, באל, ואף לפרש בשמו, אבל המלאכים לעומת זאת מכסים פניהם כדי שלא להביט, ואף את שמו אין הם רשאים להזכיר אלא בכינוי בלבד, וגם זאת אך ורק לאחר ההכרזה המשולשת: קדוש קדוש קדוש ה'.

השתמרותו של הסילוק לראש השנה בצרפת

בעקבות הקליר הלך במאה האחת-עשרה הפייטן הצרפתי, בנימין בר שמואל, ביצירתו 'אגן הסהר' הנאמרת במנהג אשכנז ביום השני של ראש השנה. גם יצירה זו כתובה כולה בנעימה פסימית עד הסילוק. גם כאן משתנה האווירה לקראת החתימה.⁷ אמנם מידת הדין מקטרגת על ישראל ומתרעמת על היחס המיוחד שהאומה הזאת זוכה לו 'שִׁישׁ בָּהֶם מִסִּפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע וּבּוֹעֲלֵי זִנָּה וּגְזֵבִים וּמִרְצָחִים וְנִשְׁפָּעִים לְשָׁקֶר בָּאֵל קָנָא' (ר"ה, עמ' 209–210). אבל הפייטן דוחה את הקטרוג בהצגה של מעשיה הטובים של האומה, שהם כולם בסך הכול מההווי היהודי השגרתי: משכימים לבתי הכנסת, ומעוטרים במצוות; תפילין בראשם ובזרועם, מילה בבשרם, ציצית בבגדם ותורה בפיהם.⁸ ואז באה בתורת מסקנה השאלה הרטורית: כלום יש אומה כמותה לכבדני? מיד בהמשך מצייר הפייטן באופן עממי את מראות יום הדין. השטן מונה את חטאי ישראל אחד לאחד, והאל פורט את זכויותיהם. וכשהמאזניים מעוינים והשטן נחפו להכריע את הכף לחובה באמצעות עוונות חדשים שהוא יוצא לחפש, האל המנצל את ההזדמנות, חוטף חטאה אחת מן המאזניים ומצינע אותה. השטן השב אל מקום המשפט לאחר שלא מצא דבר, מתאכזב כשהוא רואה שהמאזניים הוכרעו, ודווקא לצד הזכות. את הרושם של הדרמה ההומוריסטית הזו מנסה בנימין בר שמואל לטשטש באמצעות חטיבה ארוכה של תפילה זכה המתפשטת על פני ארבעים ושבעה טורים החותמים את הסילוק: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנֵחֶנוּ לָךְ וְשֵׁם קְדֻשָּׁךְ מְהֻלָּלִים / פִּי

7 אין השפעה כזו ניכרת ביצירתו של הפייטן האשכנזי, ר' שמעון בר יצחק (בערך 950–1020) כפי שטען א' פרנקל, ר' אמנון ממגנצא וגלגולי הפיוט 'ונתנה תוקף', ציון סז (תשס"ב), עמ' 125–138. השפעתו של 'ונתנה תוקף' ניכרת כמובן ביצירות הקליר וביצירותיהם של פייטנים במערב, אבל דבר זה אינו מלמד, כמובן, דבר (בגלל חוסר ייחודו התמטי).

8 השו"ס דברים לו, מהד' פינקלשטיין, עמ' 67–68 (מנחות מג ע"ב): חביבים ישראל ששכבם הכתוב במצות, תפילין בראשיהם ותפילין בזרועותיהם, מזוזה בפתחיהם ציצית בכוביהם [...] נסתכל במילה [...] אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, היו מצוינים במצות, כדי שתהיו רצויים לי.

הזריקנו דרך הטוב למצא ארך ותחילים / והננו באים לפניה לבקש על פתחך פנינים
נדלים (ר"ה, עמ' 211).

בזמן שבנימין בר שמואל כתב את יצירתו לראש השנה, הייתה הקדושתא הקלירית
'אופד מאז' נודעת ומפורסמת כמקומותיו, עם זאת עורר הסילוק כבר אז אי נחת
מסוימת, ובנימין בר שמואל ראה צורך ללוות את הסילוק שלו במין תפילה זכה
החותמת את הדברים ומרגיעה את אוירתם ההומוריסטית. אבל באותו הזמן בערך
נכתב גם פירוש ליצירה הקלירית לראש השנה, אפשר בידי מפרש הפיוטים הידוע
ותלמידו של רש"י, ר' שמעיה.⁹ כתב היד המשמר את הפירוש, הוא כתב יד אשר זמנו
עוד מן המחצית הראשונה של המאה השלוש-עשרה (אוקספורד, אופנהיים 171).¹⁰
קטעי הגניזה שהסילוק נשתמר בהם, הם בדרך כלל קדומים יותר, ויש ביניהם השייכים
אף לסוף האלף הראשון (כ"ה). פלטיאל בן אפרים המעתיק של כ"א פעל בסוף המאה
העשירית ובראשית המאה האחת-עשרה. אבל אף קטעי הגניזה המאוחרים המוסרים
את הסילוק אינם מאוחרים למאה השלוש-עשרה. במחצית השנייה של המאה, בזמנם
של מחזורי אשכנז הקדומים, הסילוק הקלירי נעלם ואת מקומו תפס 'ונתנה תוקף'.

'ונתנה תוקף' הוא בלא ספק קדום בזמן לסילוק הקלירי. הוא קצר ממנו הרבה,
ומשקף בוודאי בתבניתו ובתוכנו את הדרך הסלולה מקדמת דנא בקטעי הסיום של
היצירות לראש השנה. הוא משלים יפה את אוירת הנכאים של גוף הקרובה, ומשמש
כאחד הטקסטים המרכזיים והמרטיטים בתפילת הימים הנוראים. לנגד עיניו של
המתפלל עוברות כל הפורעניות והסכנות שהשנה החדשה מזמנת לו: מי יחיה ומי
ימות / מי בקצו ומי לא בקצו / מי באש ומי במים / מי בחרב ומי בחיה / מי
ברעש ומי במגפה. שורת ההפכים יחיה-ימות, ירום-יושפל גולשת פתאום אל מיתות
משונות, שגם הן כביכול על דרך ההפכים: אש ומים, רעב וצמא וכל השאר. הברירה
האכזרית היא בין מוות מסוג אחד למוות מסוג אחר, אבל התוצאה אחת. הפיוט
הקשה הזה דווקא זכה לפופולריות גדולה בקהילות ישראל, והוא נאמר לא רק ביום
הראשון של ראש השנה, אלא גם ביום השני, ומשם עבר גם ליום הכיפורים. בהתאם
למעמדו זכה גם לביצועים מופלאים ולמנגינות קורעות לב.

חידה גדולה היא כיצד הצליח 'ונתנה תוקף' לדחוק בתוך הטריטוריה שלו את
רגליו של הסילוק הקלירי המופלא. בצרפת, מכל מקום, עוד העתיקו את הפירוש עליו
במחצית הראשונה של המאה השלוש-עשרה. השאלה היא מתי הוא נעלם ומדוע?
ומה קרה לסילוק 'מי לא ייראך מלך' באשכנז? שהרי היצירה המערכתית הגדולה
'אופד מאז לשפט היום' שהסילוק בא בסופה, משמשת את יהודי אשכנז היטב עד
ימינו, וקשה להניח שהסתירה בין היחס לאברהם בגוף היצירה ובין ההתייחסות אליו
בסילוק הפריעה להם במיוחד.

9 ראו א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים: קורותיהם, דרכם בהנהגת הציבור, יצירתם הרוחנית,
ירושלים תשס"א, עמ' 516.

10 ראו שם, עמ' 384, 510; *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library: Supplement of Addenda and Corrigenda to Vol. I*, M. Beit-Arié, Oxford 1994.

בפיוט הדרשה שבראשי טוריו אף חותם הקליר את שמו, הוא אכן מדגיש את חטאו של אברהם: וְעַל נְאֻמוֹ בְּפֶה אֲדַע / נִדּוֹן בְּקוֹן יְדוּעַ תִּדַע (מחזור ר"ה, עמ' 163. וראו תנחומא, קדושים יג). וכל זאת כדי להוציא את המסקנה החינוכית לציבור השקוע בחטא והעומד בדין: עוֹבְרֵי בְּעֶמֶק הַבָּכָא לְהַפְדָּק / אִם בְּפִעֲלָם בְּרִיכִי יִדְקָדֵק / לִפְנֵי שׁוֹפֵט מִי יִצְטָדֵק (שם שם). ושונה בסילוק לחלוטין היחס לאברהם, ראשון הנימולים. כאן האל והמלאכים יחד ניצבים לפני אבי האומה על מנת לחלוק לו כבוד: אֲנִי וְאַתָּם יַחַד לְכַבֹּדְם / כִּי כְבוֹדִי הוּא כְבוֹדְם / וְאַתָּם אֶתְיַצֵּב בְּעֶדְם / לְהִיקָרְאוֹת צוּר יוֹלָדִים (טורים 192–195).

מצד אחר מסתבר שדווקא כאשר כנו עשוי היה הציבור לחבב את ההבחנה שעושה הקליר בסילוק שלו בין האומות וישראל. שכן יום הדין מיועד בעיקר להם, מעוותי משפט. הם המשבשים את מערכת הצדק ומעכבים את הדיינים מלהוציא דין אמת. ומפורסמות גזרות הקיסרים הביזנטיים נגד היהודים אשר גיירו עבדים, וכן גזרות השמד נגד לימוד התורה. ועד כדי כך היו גזרות הנצרות קשות עד שגם אחרי כיבושי האסלאם עוד המשיך הקליר להתייחס בפיוטיו בעיקר אל רדיפות הנצרות ושליחיה, קיסרי ביזנטיון.¹¹

דחייתו של הסילוק באשכנז

דבריו של הקליר נגד האומות בסילוק דיברו בוודאי אל לבם של יהודי אירופה כעבור חמש מאות שנה, בשעת מסעי הצלב. הצלבנים האירופים ביקשו בעצם להציל את המקומות הקדושים לנצרות בארץ ישראל מידם של הכופרים המוסלמים, אבל מצאו לפנייהם כופרים מסוכנים לא פחות, קהילות ישראל שבצמק הריינוס. אלה מצדם היו מוכנים למסור את נפשם ואת נפש יקיריהם על קידוש השם ובלכוד שלא ליפול בידי אלה מצדם היו מוכנים הפורעים. בתקופה זו גם גדלה השפעתם של מנהגי צרפת על יהדות גרמניה המידלדלת. הקטע האקסטטי 'מי לא ייראך מלך' נעם כנראה לאוזניהם של בני הדור, והם אף היו מוכנים לוותר למען הקומפוזיציה הקלירית הנהוגה במנהג צרפת על היצירה הישנה והטובה שלהם המדגישה את אחריות הפרט למעשיו; 'ונתנה תוקף' עמד עכשיו לפני סכנת הכחדה, אבל לכך לא הייתה המנהיגות האשכנזית מוכנה לתת יד.¹² היא ביקשה להנציח את תמונת העונש והייסורים של המרטירולוגיה הישנה: 'כי לא יזכו לפניך בדין'..., מי במים ומי באש / מי בחרב ומי בחיה / מי ברעש ומי במגפה'. ודווקא בשעה שאצל הוגים נוצרים עלתה תורת האנשת האלוהות, הלכה ונדחתה תפיסה זו אצל הוגים יהודים באשכנז. המנהיגות הדתית דחתה את האינטימיות המיוחדת עם אלוהים, מורשת המדרש ופיוטי הקליר.¹³

11 ראו יהלום, פיוט ומציאות, עמ' 78–80.

12 והשוו ספר חסידים, מהד' ריטטינצקי², פרנקפורט תרפ"ד, סימן תע: וכשגברה יד הצדיקים תיקנו שלא יהו מתפללין אלא מי שיתנו הצדיקים רשות להתפלל והפיוט שאומרים לו זה תתפלל... וכן א"א אורבך, ספר ערוגת הבושם, ד, ירושלים תשכ"ג, עמ' 96.

13 ראו ח' סולוביצ'יק, 'ספר חסידים, עולם המדרש וההומניזם של המאה השנים-עשרה', תרכ"ז, עא (תשס"ב), עמ' 531–536.

כחלק מן המלחמה על הטקסט נתקבע במחזוריים סיפור ר' אמנון.¹⁴ מקורו של הסיפור בפייטן ובפרשן הפיוט המפורסם, ר' אפרים בר יעקב מבון, שהיה במסע הצלב השני (1146), וידע למסור מסורות שונות על הפיוטים ומחבריהם. בסיפורו מועלים שמוותיהם של חכמים שחיו לכאורה מאה שנה לפני זמנו. עדותו של ר' אפרים מתייחסת לעיר מגנצא (מיינץ) שבה חי לדבריו ר' אמנון אגדי 'שהיה גדול הדור ועשיר ומיוחס ויפה תואר ויפה מראה'. המעשה קשור בלשונו של ר' אמנון ממש ובדיבור שיצא מפיו בשגגה ואשר לא יכול עוד לתקנו, עד שקידש שם שמים, וחיבר כביכול פיוט מיוחד שבו הצדיק עליו את הדין. ומעשה שהיה כך היה.

אחר שהפציר ההגמון ברכ אמנון הרבה שימיר את דתו, ביקש פעם אחת לדחות את ההגמון בקש ואמר לו שיתן לו שלושה ימים כדי להרהר בדבר וכדי לדחותם בדבר אמר כן. אבל כשיצא מלפני ההגמון והיה בינו לבין עצמו חרה לו הדבר מאוד; כיצד יכול היה להוציא מפיו לשון ספק שכזה, שכביכול יש מקום למחשבה בעניין עקרוני כל כך. וביום השלישי, כאשר זימן אותו ההגמון אליו, סירב ר' אמנון להופיע בפניו. וכשהובא לפני ההגמון בעל כורחו, הקדים וחרץ את גזר דין עצמו: כי הלשון אשר כיזבה אחת דינה להיחתך. אבל ההגמון לא כך גרס. שכן לטעמו הלשון היטב דיברה, אבל הרגליים אשר לא באו בזמן המיועד, דינן להיקצץ וכן גם יתר ראשי איברים. ההגמון ציווה לקצץ פרקי אצבעות ידיו ורגליו, ועל כל פרק ופרק היו שואלים אותו אם כבר השתכנע להמיר את דתו. למען ישמעו וייראו אף שלח ההגמון בסוף את ר' אמנון מלפניו כשהוא מושכב על גבי מגן אבירים וכל פרקי אצבעותיו לצדו.

והיה הדבר לפני ראש השנה. וכשהגיע יום דין הגדול והנורא ביקש מקרוביו לשאתו אל בית הכנסת, וכל פרקי אצבעותיו לצדו ולהניחו בסמך לשליח הציבור. הוא ראה עצמו בוודאי חוטא גדול, ולפי תפיסתו ותפיסת ר' אפרים מבון לא היו דברי הסנגוריה של האל על ישראל בנוסח הקלירי הולמים את מצבו. האגדה מספרת אפוא שלפני אמירת הקדושה ביקש ר' אמנון משליח הציבור שימתין מעט על מנת שיוכל לקדש את השם הגדול והנורא בלשונו החוטאת ובחתימת ידו הקצוצה ('כי חותם יד כל אדם בור'). אז הרים את קולו והתחיל לומר צנתנה תוקף קדושת היום, 'וכשגמר כל הסילוק נסתלק מן העולם'. לפי האטימולוגיה הזאת, הסילוק (קטע הסיום שלפני הקדושה) אינו עוד 'התעלות' (מן סלק 'עלה') ואקסטזה בלבד, כי אם גם הסתלקות מן העולם. באמצעות הסיפור ביקשה המנהיגות האשכנזית לקדש טקסט ישן. פרטי המרטירולוגיה וסיפור קיצוץ האיברים הותאמו בוודאי בידי חסידי אשכנז לתיאורי יום הדין של הפיוט הקדום, אף כי תיאורים דומים מוכרים גם מסיפורי מרטירולוגיה נוצריים.¹⁵ לפיהם היו שואלים

14 הסיפור נמסר לראשונה במחצית הראשונה של המאה השלוש-עשרה בידי ר' יצחק 'אור זרוע' מרינה בהלכות ראש השנה סימן רעו (אור זרוע, זיטומיר תרכ"ב, חלק ב, סג ע"א).

15 ראו י' בער, "פשר חבקוק" ותקופתו, ציון, לד (תשכ"ט), עמ' 32, הע' **67, עמ' 29, הע' 58; א"י מרקוס, קידוש השם באשכנז וסיפור רבי אמנון ממגנצא, בתוך: קדושת החיים וחירוף הנפש – קובץ מאמרים לזכרו של אמיר יקותיאל (בעריכת י' גפני וא' רביצקי), ירושלים תשנ"ג, עמ' 131-147.

למשל את הנידון לפני קיצוצו של כל איבר ואיבר אם ברצונו לחזור בו מסירובו. מה ראיות יש בידינו שהיצירה אכן יניית?

בקטעי גניזה עתיקים שזמנם אף לפני המאה העשירית והמשיחים לפי תומם, שרדה קדושתא יניית לראש השנה שהסילוק שלה 'ונתנה תוקף'.¹⁶ לשונות 'ונתנה תוקף' גם חוזרים ומשמים בפי יניי בפיוטיו הוודאיים. כך למשל לשונות הפנייה: 'כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע ועד' 'ואתה הוא יוצרם ויודע יצרם' חוזרים עוד באופן טיפוסי בסוף פיוט דל"ת לסדר 'נפש כי תחטא ושמעה' (ויק' ה, א): 'ואתה במרום שומע ורואה ויודע ועד ודיין ומוכיח'.¹⁷ בקטע הגניזה מניו יורק (אוסף אדלר 2131.6) נתקיים עוד לפני הסילוק שריד של פיוט אלפביתי רהוט הכתוב בנוסח יניי באליטרציה אלפביתית. פיוט זה החותם בלשון: 'תוקף תינוי, משמש על דרך השרשור פתח להתחלת הפיוט הבא, הסילוק. וזהו נוהג חוזר של הפייטן לקיים שרשור בין סוף הרהיט ותחילת הסילוק הבא אחריו. כך למשל בקרובה לסדר 'כי יהיה זב' (ויק' טו, א) סוף הרהיט: 'יאמנו אותיות אותותינו, ופתיחת הסילוק: 'אותותינו תראינו. ובסדר 'ונתני נגע צרעת' (ויק' יד, לג) שלפניו סוף הרהיט: 'קללה תהפוך לברכה, ופתיחת הסילוק: 'לברכה תתנינו'.¹⁸ השרשור קושר אפוא עוד ביתר שאת את 'ונתנה תוקף' עם מערכת הפיוטים שלפניו שייחוסם היניי בטוח. את אורכו יוצא הדופן של 'ונתנה תוקף' בין סילוקי יניי ניתן כמובן לפרש על פי ייחוסו המיוחד של היום, ראש השנה. יחד עם זאת יש לזכור כי 'ונתנה תוקף' לא היה כנראה טקסט נפוץ ביותר במזרח לפי מספר העתקותיו הקטן,¹⁹ ורק הסנקציה של ר' אפרים מבין וסיפור ר' אמנון עשו אותו למרכזי כל כך. נציג כאן את הסילוק הקלירי הדחוי שהיה עוד ידוע היטב בפסטאט, באיטליה הביזנטית ובצרפת ערב מסע הצלב הראשון במאה האחת-עשרה, וגודע לנו בשבע העתקות שונות מן התקופה הקדומה. על פי התחנות במסלול נדודיו מן המזרח לאירופה ניתן לומר שהוא עשה את מסלול הנדודים הרגיל של היצירה הפייטנית מן המזרח אל לב לבה של אירופה. לפי כל הנתונים הוא אף עמד להשכיח את יצירת יניי השכחה גמורה, כפי שאכן קרה ביצירות האחרות של יניי למועדים.

כדי להשכיח את היצירה היניית על 'ויהי בחצי הלילה' (שמ' יב, כט), אשר

16 ראו לפלר, עמ' קפ-קפג.

17 שם, עמ' רח.

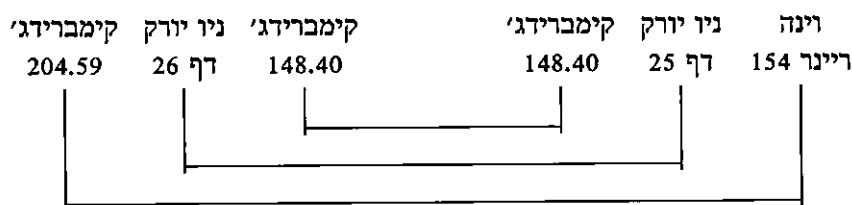
18 על פי אורכו המיוחד של הסילוק ניתן אולי גם לפרש את הכותרות: סילוק, ולך כל יעריצו שבראש 'ונתנה תוקף' בכתבי היד העתיקים. וראו כותרת כזאת גם בראש הסילוק לשבת 'שמעו' בכתב יד קדום (קטעי הגניזה של פיוטי יניי, מהד' י' יהלום, ירושלים תשל"ח, עמ' 205). במקום שהסילוק אינו אלא טור קישור קצר, כמצוי בפיוטי יניי לשבתות רגילות, אין כותרת כזאת חוצצת כלל בין חתימת הרהיט ופתיחת הסילוק.

19 קטעי הגניזה המחזיקים את הפיוט בתוך ההרכב המקורי של הקדושתא הם שני הקטעים הקדומים קמברידג', אוסף טילור ושכטר H8.6 וניו-יורק, אוסף אדלר 2131.6. קטע וינה אוסף ריינר 115 מאוחר, וראו, למאה האחת-עשרה, וזאת לפי צורת כתיבתו, וההכלאה, המצויה בו, בין קדושתא לראש השנה משל יניי לבין פיוטים לראש השנה מביא מדרשו של ר' אלעזר ברכי קליר. קטעי גניזה נוספים שבהם הועתק 'ונתנה תוקף' אינם חשובים לענייננו, שכן הללו מאוחרים ואחד מהם הועתק מן הדפוסים ללא ספק.

נתקיימה בשבת שלפני פסח, היו מוכנים אף לספר באיזור לומברדיה שבאיטליה סיפור נורא על המשורר ועל יצירתו 'אוני פטרי רחמתיים': ואומ' העולם שהיא יסוד ר' ינאי רבו של רב' אלעזר בר קליר, אבל בכל ארץ לומברדיה אין אומ' אותה, כי אומרים עליו שנתקנא בר' אלעזר תלמידו, והטיל לו עקרב במנעלו והרגו. יסלח ה' לכל האומרים עליו אם לא כן היה.²⁰ למזלנו לא הפעילו את מוטיב מוצרט וסליירי על 'ונתנה תוקף'. כאן פעלו כוחות אחרים שקיימו את הקטע השירי הנפלא בשימוש הקהילות עד ימינו. את הסילוק האותנטי של הקליר אנו באים להציג כאן לראשונה בדפוס.

רשימת כתבי היד

- כ"י א כתב ידו של פלטיאל בן אפרים (סוף מאה עשירית)
 כ"י וינה ריינר 154 (115): טורים 1–31 (הפנה את תשומת לבנו לכה"י מר א' גליק).
 כ"י ניריורק ENA 2888.25: טורים 31–63.
 כ"י קימברידג' T-S NS 148.40: טורים 63–122.
 כ"י ניריורק ENA 2888.26: טורים 122–153.
 כ"י קימברידג' T-S NS 204.59: טורים 153–184.
 קטעים נוספים מן הקדושתא 'אופד מאז' בכתב ידו של פלטיאל בן אפרים הם כ"י קימברידג' T-S NS 315.206 וכן כ"י ניו יורק ENA 2867.36–37. התרשים שלפנינו מצביע על דרך סידור הדפים בקונטרס ששרד מכתב יד א.

בשל יופיו ויחוסו של כתב היד השתמשנו בו לנוסח יסוד בכל מקום שניתן היה לעשות כן. לטורים 136–143 לא יכולנו להשתמש בכתב היד בשל ריבוי הפגמים בו.

20 ראו כתב יד המבורג מס' 152 = Cod. Heb. 171: פירוש על הפיוטים נכתב בשנת 1317, פקסימילה מהד' אנ"צ רות, ירושלים תש"ם, דף א³¹. מסתבר שגם סיפור זה הוא מבית מדרשו של ר' אפרים מבין הוא.

- כ"י א' ככל הנראה הועתק מכ"י א (מאה 10–11) ונמסר לנו ממפעל השירה והפיוט. כ"י קימברידג' T-S NS 278.28: טורים 1–24, 250–הסוף (כל הסילוק. הדף החיצוני פגום, אבל בסוף העתיק הסופר טורים 'נבחרים' בלבד). כ"י קימברידג' T-S NS 101.51: טורים 41–241.
- כ"י ב כ"י קימברידג' Add.3361 (מאה 11). כולל קדושתא מלאה, אבל מהסילוק דידן הועתקו 13 הטורים הראשונים בלבד (נמסר לנו ממפעל השירה והפיוט).
- כ"י ג כ"י ניו יורק ENA 2152.97. דף קטן (דומה לכתב ידו של הילל בן עלי בן המאה האחת-עשרה וראשית המאה השתים-עשרה, אבל אינו זהה לשלו). טורים 131–155. נוסח יסוד: טורים 136–143. דף נוסף מתוך כ"י זה הוא T-S NS 276.145 הכולל סופו של קיקלר קלירי לראש השנה שחל בשבת.
- כ"י ד כ"י אוקספורד Oxf. e.73 (2827). שני דפים בלתי רצופים, שהראשון בהם מחזיק את החלקים האחרונים של 'אופד מאד', וכדף השני נשתמרו מן הסילוק טורים 171–262. נוסח יסוד: טורים 185–262. מוצאו של כה"י מאיטליה הביזנטית, והוא מזכיר בצורת האותיות ובשיטת הסימון של הכותרות את כתבי היד האירופיים המתוארכים הקדומים ביותר שזמנם במחצית השנייה של המאה האחת-עשרה (על סמך בירור מקיף במפעל הפליאוגרפיה). שרידים מקודקס דומה מאד נשתמרו בקטעי הגניזה: קימברידג' H12.23, 10H6.1 T-S NS 71.5, 30–29 שורות לעמוד, בעוד שכתב היד שלנו מחזיק 23–24 שורות לעמוד). כתב היד אינו מכיר לכאורה אלא סימן אחד (פתח) גם כנגד קמץ טברני, וסימן אחד (צירה) גם כנגד סגול טברני. סימן ארץ-ישראלי אחד (ב) משמש הן כנגד סגול והן כנגד שווא נע טברני (חֹסד, מַעַט) בשני מקרים אלה בלבד. על כך העמידנו מר א' ברבריאן מן האקדמיה ללשון העברית ותודתנו נתונה לו.
- כ"י ה כ"י קימברידג' Or. 1080.3.8 (במזרח לפני המאה ה-10). כה"י בעל נוסח האב הטוב ביותר, אם כי המעתיק עצמו נשתבש לעתים די קרובות. שני דפים בלתי רצופים. בדף הראשון טורים 205–261 מן הסילוק, ואילו בדף השני חלק מן השופרות הקליריות 'אשא דעי בצדק'.
- כ"י ו כ"י ניו-יורק ENA 2929.3 (מאה 11). כ"י מדויק אבל קרוע. מכיל את סוף הסילוק. טורים 254 ואילך. נוסח יסוד: טורים 263–הסוף. דף 4 היה שייך לגיליון שממנו נתלש דף 3, והוא כולל שריד מן הקיקלר של 'אופד מאד'.
- כ"י פ אופנהיים 171. כתב יד הפירוש המועתק בהמשך.

ההשלמות נרשמו בסוגר מרובע, אבל ההשלמות של סופרי כתבי היד בין השיטין או בשוליים נרשמו בסוגר מרובע קטוע. תודת המהדירים נתונה לספריות מחזיקות כתבי היד ולמכון לתצלומי כתבי יד עבריים שליד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים וכמו כן לספריית סורסקי שבאוניברסיטת תל-אביב ולספריהן.

הסילוק

י"ד, י	מי לא ייראך מלך	
	מלך על [כל] מלך	
	פי לפני מלך מל'	
	ועד תיכול סיוף מלך	
	לך יאטה מלכות מל'	5
	[והיום] הופעת מ'	
	וישב[תה] ל'פסא שופט מ'	
	לש[פוט] נחד זר עם מ'	
	בלי ש[נאת] פנים למ'	
דב' י, יז	ולא תהדר דל בריכו עם מ'	10
שמ' כג, ג	והיום יודע לכל עריץ ומ'	
	פי לפניך אין גדולה למ'	
	ראז ישמיעו כל מל'	
	הן לצ' ימלך מל'	
יש' לב, א	למשפטך עמרו היום מל'	15
תה' קיט, צא	והיה יי למלך	
זכ' יד, ט	[והתאזר] עזו גאות מלך	
תה' צג, א	להתיצב בעזרת בני מלך	
מש' כב, כט	בצדק לשפט ולבקר בני מל'	
זכ' ד, י; דה"ב טז, ט	מלך אשר בכל משוטטות עיניו	20
תה' ה, ו	ולא יתעצבו הוללים לנגד עיניו	
בר' ד, יד; איוב יג, כ	ואין להסתור מלפניו	
	ולב ופנים שנים לפניו	
	ואנן כל אנש יחקור לפניו	
	ויבין גנזי צפוניו	25

3 לפני מלפני ב. 4 תיכול תכל כפ. מלך [לעל] מלך ב. 5 מלכות מלוכה פ. 6 והיום הופעת א' והופעת היום ב.
12 לפניך אין לפניך ב. 24 ואנן ודין א'.

3 לפני מלך מלך וכו' השוו מלכויות הקלירי: ומלפני מלך מלך / חי מלפנים מלך / ועד תכול כל מלך /
/ הוא לבד ימלך (ר"ה, עמ' 234). 4 תיכול כמו סידם. 7 ובקדושה הקלירית 'יחיות אשר הנה':
כשכתו לכסא שפוט גוי אחד (ר"ה, עמ' 218). 8 זר עם מלך השוו מדרש משלי, ו, מהד' ויסרצקי,
עמ' 42: תקעת לזר כפך (מש' ו, א) אמ' להם אם זכיתם וקימתם את תורת שנתנה לכם בכף ימין
מוטב. ואם לאו ליום הדין אתם נחשבים לזר לפני. 23 ולב ופנים שווים לפניו מפני שהוא רואה
ללב כמו שהוא רואה לפנים ולעניינם. והשוו שמ"א טז, ח: כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב.
מבחינת המבנה של המבע השוו: פיו ולבו שוין (פסחים סג ע"א). 25 צפוניו כמו חטאיו (הר' יג,
יב).

	וַיִּפֹּן בְּחֶבְדּוֹ פָּנָיו	
	וַיִּסְתַּכֵּל בְּכָל פִּינָיו	
מִשׁ כה, יא	וַיֵּרָא דָבָר דְּבָרָו עַל אָפְנוֹ	
	וְאָז יִגְזֹר לְעוֹצֵם עֵינָיו	
	וְאִם יִפְּלוּסוּ צִדְקָיו בְּאַשְׁמִיו	30
יִשׁ מב, כא	יִחַפֵּץ לִהְיוֹתֵקוּ [ב]מְרוֹמָיו	
	וַיַּעֲלֶה לוֹ אֲרוֹכָה לְעִלּוֹמָיו	
	תַּת לוֹ עֲשֻׁרֵּת יָמֵי עֵצִיוָמָיו	
	לְמַצּוֹא בָם כּוֹפֵר מַעַצ[וֹמ]י	
	לְצַחֲצַח בָּהֶם צִחֹן [כֶּת]מָיו	35
	וַיִּנָּק[ה] בְּיוֹם חֵיתוֹמָיו	
	לְמַצּוֹא [ב]ם כֹּפֵר [ת]עַ[ל]וֹ[ל]וֹמָיו	
	לְכַתֵּב לְ[חַיִּים] מַיִ	
יִשׁ ד, ג	וְאִם חֲרוּצִים יָמָיו	
איוב יד, ה	וַיִּנָּס[וּ] יוֹף [נִ]מִּים עַל יָמָיו	40
מל"כ כ, ו	[וְאִם יִכְרִיעַ] עוֹן יְחִידִי עַל צִדְקוֹ	
	יַעֲלִיל [בַּצּוֹל] עוֹן מַצִּיקוֹ	
	וַיִּנְשְׂאֵהוּ כְּלִי לְהַצִּיקוֹ	
מיכה ז, ט	וַיִּקְשׁ[וּ] בָּם צָקוֹן צַעֲקוֹ	
יִשׁ כז, טז	וַיּוֹצִיא לְאוֹר צִדְקוֹ	45
תהי לו, ו	בְּמִשְׁפָּט לְהַצִּדִּיקוֹ	
	כְּפוֹר [זְכוּיֹתוֹ] לְצִדְקוֹ	

30 באשמי'ן ואשמי'ן פ. 31 במרומי'ן ממרומי'ן פ. 33 תת ל'ן תתנו פ. 42 עין ע'ר א' ע'ר פ. 43 וינשא'הו'ן וינשא'הו'ן פ. ב' בל'ן כליל פ.

26 ויפן ויסתכל. פנינוי כמו פנימיו. 27 פנינו הייביר על דרך שער הפנים (זכ' יד, י). 29 לערועם עיניו כמו לעצימת עיניו, למותו. 30 יפולסו יהיו שקולים זה כנגד זה, כמו בפלס. 32 לעלומים לחטאיו הנסתרים. 33 עיצומיו כמו עצומיו (התעצמותו), עשרת ימי תשובה. 34 כופר תעצומיו מחילה על מריבותיו. 35 לצחצח כמו לנקות, לכפר. והשוו להלן טורים 67, 153, וראו כלשון הזה קליר לטל: לצחצח כתמים (פסח, עמ' 227). צחן כתמיו סרחון עונותיו. והשוו יר' ב, כב: נכתם עונך. והשוו בזיכרונות לקליר: צחן רוע שאור בריב בל יזכור (ר"ה, עמ' 246). 39 חרוצים כמו 'גזורים'. 41 ואם יכריע עון יחידי השוו פדר"כ סליחות ב (מהר" מגדלבוים, עמ' 381): כף מאזניים מערינות עונות מיכן חכיות מכן והק' חוטף שטר אחד משל עוניו וזכיות מכריעות. ומהו נושא עון (במ' יד, יח) נושא עין, והכוונה כנראה: מעלים עין. וראו שר"ט לב, ב: דאינשי חובין. 42 יצליל בצול ישקיע כמצולות. עון מציקו את העון הלוחץ את הכף. 43 וינשאתו הכתיב על פי המקרא 'נושא עון', והקריאה על פי מדרש הכתוב, לשון השיכחה. בלי להציקו שלא יטרידו עוד. 46 במשפט להצדיקו כלשון תפילת העמידה: וצדיקנו במשפט. 47 בפור זכויותיו על פי גורלו הטוב לזכותו.

	וְאָם] רָשָׁעוּ לְפָנָיו יִשְׂרָאֵל וּמִפִּי שׁוֹטְנִים יִשְׁתַּנֵּן וְיִרְצָה לְשׁוֹב וְיִתְאוּנָן וְיִתְעַנֶּה וְיִתְחַנֵּן וּבְכָל שְׂדֵי לְהִתְלַוֵּן זֶה יֵרָא אֲנִי וְלֹא יִתְבוֹנֵן וְיִתְפַּשׁ] מִצּוֹא לוֹ אֶתְנֵן וּבְקוֹל שׁוֹפָר לְהִתְנוּנָן	50
תה' צא, א		
במ' כג, כא		
	וְאָם הַיּוֹד וְלֹא שָׁב בְּיוֹם עֲבָרָה הוּא וְנִחְשָׁב וּבְיוֹם תְּרוּעָה יִגְמַר לוֹ מִחֲשָׁב וּמִבֵּית דִּין פֶּת קוֹל תִּקְוָשׁב אִי לָזֶה כִּי לֹא שָׁב בְּנֶכֶל זֹאת לֹא הוֹשֵׁב עִם יוֹדֵי בּוֹר נִתְחַשָּׁב כִּי הוּא יָדַע מִתִּי שָׁב	60
איוב יא, יא		
	וְאָם לְיוֹם כִּיפּוֹר הַקֹּדֶם הַפָּצַח בְּעֶשְׂרֵת יְמֵי תְּשׁוּבָה לְנִצָּח בְּכָל לֵב לְשׁוֹב לְצַח שִׁמְצוֹ כְּחֶלֶב לְצִחָצַח מִלִּיץ אֶחָד מִנִּי אֶלֶף זְכוּתוֹ יִפָּצַח וְיִשְׁעָהוּ רַחֲוִם אוֹתוֹ מִלְרָצַח כִּי מֵאֵד יַעֲלֶץ צוֹר מִצֹּר בְּעֵת אֲשֶׁר מִצּוֹר יִינָצַח	65
דה"ב ו, לה		
איוב לג, כג		
		70

59 תוקשב] תקשיב פ. 61 נתחשב] נתחשב פ. 63 שב] א' שוא פ. 70 יעלץ] יעלץ א'. מצור] אא' נוצח פ.

48 לפניו ישונן יסופר לפני האל, והשוו להלן טור 228. 49 שוטנים מלאכי חבלה. ישתנן ייפגע (תה' עג, כא). 53 זה כינוי לאל-על פי שמי' טו, ב. ירא און ולא יתבונו יתעלם מן החטא. 54 אתנן כמו מתנת חנם. 55 להתגונן להצטדק. 57 ביום עברה הוא יום הדין. הוא נחשב החטא אינו נמחק. 58 וביום תרועה בראש השנה. יגמר לו מחשב יוכרע גזר דינו. 60 אי לזה כך אומרים מטעם בית הדין: אי לו לזה שלא חזר בתשובה. 61 בכל זאת על אף כל האזהרות. הושב כמו שב בבניין הראשון. 62 נתחשב חשוב הוא (בביוני) כמת. 63 שב הפייטן נשען כאן על לשון נופל על לשון 'שוא' שבכתוב באיוב, כדי להטות את הדברים באופן מתוכם לכיוון של חזרה בתשובה, שהחוטא מכיר בקרב ישראל. 64 הקדם הפצח קדמו דברי חרטה וחשובה. ומדובר כאן כביכול באיש שדינו כבר נחרץ. 65 לצח להנצח עם הרוע. 66 לצח לאל, על פי שה"ש ה, י. 67 שמצו ... לצחצח לנקות את כללך חטא. כחלב השו תוספתא פסחים ד, יב: עד שנעשית נקייה כחלב. 69 מלרצח שלא להמית. 70 מצר צריך להיות כנראה: נִצָּח (שמנצחים אותו). 71 מצור יש כנראה לגרוס: ניצוח.

	וְהוּא יִנְצַח כְּשִׁנְצַח וְאִם נִצְחָה יִנְצַח בְּכֵן בְּנִגְיִנוֹת לְנִצַּח נִיצְחָה לְמִנְצַח	75
דב' לב, מא	וְאִם [לֹא] יֵאָחֲזוּ יָד בְּדִינִי וְיִחָקֹר בְּדִין רִיב נִידוֹנִי כֹּל חַי לֹא יִצְדָּק לְפָנָי וְתִהְיֶה יְשִׁים מִלְּאֲכֵי מַעֲוִיָּו וְכֹכָבִים לֹא יִכּוּ בְּעֵינָי כִּי בְּחֶפֶץ לְהַצְדִּיק אָמוּנִי צָרִי הֵכִין תֶּת לְכִנִּי בְּלִי לְהִסְגִּיר עֲבָד אֶל אֲדוֹנִי	80
דב' כג, טז	בְּכֵן יִתְכַּוֵּן רִיבֻעַ כֶּסֶּף צָדָק בְּחֶסֶד וְאֱמֶת וּמִשְׁפָּט וְצָדָק וְיָשֹׁב עָלָיו בְּצָדָק וְיִפְתָּח יָמִין מִלְּאָה צָדָק לְפָנָי לֵלֶךְ צָדָק לְשֹׁפֵט תִּכְלֵ בְּצָדָק עֲמֹ לְדִין לְצָדָק פָּנָי לְחֻזּוֹת בְּצָדָק	85
משי' כה, ה תה' פט, טו יש' טז, ה תה' מח, יא תה' פה, יד תה' ט, ט תה' עב, ב תה' יז, טו	וְיִתְצַב כְּסֵף הַדִּין עַמִּים בּוֹ לְדִין וְיָשֹׁב עָלֵיהֶם בְּדִין	90
משי' כ, ח יש' ג, יג משי' כ, ח		

72 יִנְצַח נִצַּח פ. 73 וְאִם נִצְחָה יִנְצַח פ. 74 בְּכֵן וְכֵן פ. לְנִצַּח נִנְצַח פ. 76 לֹא פ. 77 בְּדִין רִיב בְּדִת פ. 84 יִתְכַּוֵּן יִתְקַן פ. 88 יֵלֶךְ יִחָלֵךְ פ. 90 עֲמֹן רַעְמֹן פ. 92 הַדִּין דִּין פ.

73 וְאִם יֵשׁ לְהַעֲדִיף אֶת גִּרְסַת 'וְאִם', וּלְפָרֵשׁ שְׂאֵתֵי שִׁזְכָּה הָאָדָם בְּדִין יִשְׁדִּיר לֹאֵל שִׁירֵי 'לְמִנְצַח'.
74 לְנִצַּח לְשִׁיר. 75 נִיצְחָה לְמִנְצַח הֵשׁוּ שׁו"ט כַּג ע"א: לְמִנְצַח — לְמִי שֶׁהוּא מְנוּצָח מִבְּרִיתוֹ.
מֶלֶךְ בְּשׁוּר דָּם מְנוּצָחִין אוֹתוֹ כּוּעֵס. אֲבָל הַקִּבְ"ה אֵינוֹ כֵּן. נִנְצָחִין אוֹתוֹ וְהוּא שִׁמְחָה (וְרֹאוּ גַם פִּסְחִים קִיט ע"א). וְרֹאוּ פִּסְקִיתָא רַבְתִּי קִסו ע"ב: אִמִּי הִק' בִּשְׁעָה שְׁאֵנִי נִנְצָח אִנִּי מִפְּסִיד, וּבִשְׁעָה שְׁאֵנִי נִיצְחָה אִנִּי מִשְׁתַּכֵּר. וְכֵן שֶׁם לֵג ע"א: לְמִנְצַח — לְמִי שֶׁהוּא מִבְּקֵשׁ לְהִנְצַח. 76 וְאִם לֹא יַעֲשֶׂה הַחוּטָא תְּשׁוּבָה כְּנוֹכַר, אִזּוּ יִקְוֶה הָאֵל מִידַת הַדִּין. 79 וְתִהְיֶה יְשִׁים יִתֵּן דּוּפִי בְּמִלְאֲכִיו. 82 צָרִי הֵכִין הֵשׁוּ אוֹז בְּאֵין כּוֹל, עֲמ' 99: לְמַכַּת כּוֹלֵם צָרִי הִכְנַתָּה. 83 עֲבָד אֶל אֲדוֹנָיו הָאָדָם אֵל יִצְרוּ. וְהֵשׁוּ בְּסִילּוֹק שֶׁל בְּנִימִין בֶּר שְׁמוּאֵל: וְאִנְחָנוּ בַּחֲטָאֵתֵינוּ בִּיד אֲדוֹנֵים קִשִּׁים (ר"ה, עֲמ' 211). 84 רִיבֻעַ כֶּסֶּף הַכֶּסֶּף שְׁמִידוֹתָיו אֲרַבְעָה: חֶסֶד וְאֱמֶת, מִשְׁפָּט וְצָדָק. וְהֵשׁוּ דְבִ"ר ה, א: קִשָּׁה הוּא כָחוּ שֶׁל דִּין, שֶׁהוּא אֶחָד מִרְגְּלֵי כֶסֶף הַכְּבוֹד. מִנִּין, צָדָק וּמִשְׁפָּט מִכּוֹן כֶּסֶף חֶסֶד וְאֱמֶת יִקְדְּמוּ פִּנְיָ (תה' פט, טו).

95	למתוח בם מידת הדין למען ידעון שדון בדין משמים להשמיע דין לחקור בדיקדוק את הנד' בעיבור שורת הדין	איוב יט, כט תה' עו, ט
100	על כל יודעי דת ודין ועיכבו ישבי על מדין מלהוציא לאמתו דין בכן יבוא עמהם בדין וכל צבאותם איתם ודין	אס' א, יג שופ' ה, י
105	והיום לריב יחתום לנו מודע הדין ויריעו לאלהים אמת וישמיעו בקול תרועת] אמת ויי אלהים אמת די כל מעבדוהי אמת ועוד יוציא כסא אמת ולשב עליו באמת ביד כל אדם יחתום באמת וינפור לרשום תורת אמת תם ניתן לו מתן אמת	דה"ב טו, ג יר' י, י דני' ד, לד יש' טז, ה איוב לו, ז מלאכי ב, ו מיכה ז, כ

96 שדון] שדון פ. 97 משמים] משמי' א'. 99 בעיבור] ונעברו פ. שורת] כשורות פ. 100 כל] יד' פ. 101 ועיכבו] ואם עכבו פ. מדין] הדין פ. 105 מודע] מורע פ. 110 יוציא] ירצע פ. 114 ניתן] ונתן פ.

95 למתוח בם מידת הדין השוו בתוכחה 'אתה מבין שרעפי לב': דין אם תמתח / מול אנוש חציר / יכול כמו דשא (יר'כ, עמ' 298). 96 למען ידעון שדון בדין וכן בפיוט הקלירי 'אומץ אדירי כל חפץ': בהתיצבו לדין / על זאת אותם דין / למען ידעון שדון בדין (ר"ה, עמ' 164) והכוונה שעל העמים לדעת שדין הוא דין. 99 כעיבור שורת הדין משנת מידות ב, ב: כאילו עיכרו עליו את הדין. וכאן הכוונה שהשופטים סילפו את משפטם של ישראל, יודעי דת ודין. 101 ישבי על מדין את השופטים האמיתיים. 102 מלהוציא לאמתו דין השוו ביטוי זה סנהדרין כג ע"א. 103 יבוא עמהם בדין השוו יש' ג, יד: ה' במשפט יבוא עם זקני עמר. 105 לריב יחתום יגזור לחוכה. מודע דין המכריז את פסק הדין בקול. השוו בקדושתת י"ח קלירית להושענא רבא: ומראשית שנה ועד אחרית שנה / תחת מודע דין לכל השנה (מאגרים). 108 וה' אלהים אמת ראו פס"ר מ, קסח ע"ב: וכשביל שנקראתי אלהי משפט (יש' ל, יח) ואלהים אמת (יר' י, י) כשתהיו עומדים לפני כר"ה היו נוטלים שופרות ותוקעים בהם ואפי' יש לכם כמה קטיגורים הם בטלים מכם. 110 יוציא כסא ללשון הצעת כסא (ח"ג) השוו שר"ט ד ד, כב ע"ב: כך גמרו שיהא ראש השנה כיום פל'. ומיד הקב"ה יושב ודן את עולמו [...] והכסאות מוצעות והספרים נפתחין ... (וחוקן אל: מוצאות). 113 לרשום כך בשני כתבי היד. וצריך להיות: לרשום, לבני ישראל אשר התורה היא מורשחם. 114 תם הוא יעקב על פי ברי' כה, כז.

115	וְעַם כּוֹלֹ זֶרַע אָמֶת בְּשׁוֹרֶם כִּי צִמְחָה אָמֶת וְחוֹתֶם יָדוֹ אָמֶת וְגִזְרֵי וּמִבְשָׁל וְתוֹלָה בְּאָמֶת עַד יִחְתּוּם הָרְשׁוּם בְּכָ[תֵב] אָמֶת	י' ב, כא תה' פה, יב י' כב, כד דנ' י, כא
120	וַיִּכּוֹן עוֹד [כֶּסֶף חֶסֶד] [ה]מִיּוֹסֵד מֵאֵז בְּחֶסֶד עַם בְּאֵי הָעוֹלָם עוֹשֶׂה חֶסֶד כִּי [עַם י"י חֶסֶד] אָרְךְ אֲפִים וְרַב חֶסֶד	יש' טז, ה תה' קל, ז שמ' לד, ו דב' ז, ט תה' צת, ג י' ב, ב
125	[שׁו]מֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְהַזְכִּיר בְּהֶם הַחֶסֶד לְ[עַם] אֲשֶׁר בְּנִעֲוִרִים עָשׂ חֶסֶד לְעוֹרֵר לְמוֹ הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִתֵּן לְאֵיתָן בְּ[מִשְׁנֵי] הַחֶסֶד	מיכה ז, כ במ' יד, יט כר' לט, כא תה' קלו
130	לְגַמּוֹל לְבָנָיו גְּמִילוֹת הַחֶסֶד לְגַדִּיל לְמוֹ גּוֹדֵל הַחֶסֶד בְּמִשְׁפָּטָם לְהַטּוֹת חֶסֶד בְּתוֹכָתָם לְהַכְרִיעַ חֶסֶד כִּי מַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם חֶסֶד וְעַם כָּל דּוֹר לְהַתְנַהֵּג בְּחֶסֶד	135

118 באמת[חותם אמת פ. 119 בכתב[בכתם א'. 120 ויכון[ויכון פ. כסא[מכון כסא פ. 127 עשן עשור פ.
129 במתן החסד א'. 135 ועם[עם ג. דור[דור ונ[דור] ג.

118 ותולה כמו: דוחה. 119 הרשום בכתב אמת השור תנחומא בובר, צו ז: מהו שכתוב בדניאל, אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת, וכי יש דבר שקר בתורה שאומר אמת? [...] האדם חוטא הקב"ה רשם עליו מיתה, עשה תשובה הכתב מתבטל, לא עשה תשובה הרשום בכתב אמת, אף [כאן] כתוב אחד אומר ישא ה' פניו וגו' (במ' ו, כו), וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים (דב' י, יז), אם ישא למה לא ישא, אלא לאומות העולם אשר לא ישא פנים, אבל לישראל ישא ה' פניו אליך. 121 המיוסד מאז בחסד השור תנחומא מאן, שופטים קכו: מי שהוא מטה משפט כביכול זעזע כסא הכבוד שהוא מיוסד על הצדקה ועל המשפט שני' צדק ומשפט מכון כס' (תה' פט, טו). 122 באי העולם השור ראש השנה א, ב: ובראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבנומרן. 129 לאיתן לאברהם, השור ויק"ר ט א, עמ' קעד. 130 גמילות החסד הצירוף על פי פאה א, א. 131 לגדיל כמו להגדיל. 133 בתוכחתם בשעה שמוכיחים ומייסרים אותם, בשעת הדין. להכריע חסד השור פסדר"כ סליחות ב, עמ' 381: 'ורב חסד' [...] כף מאזנים מעוינת, עונות מיכן וזכויות מיכן, והק' חוטף שטר אחד משל עוגו' זכויות מכריעות. 135 כל דור להתנהג בחסד השור: הנהגה בחסדו כל דור (וכל מאמינים).

	ועל כולם יתעלה בְּמִרוֹמִים מִכּוֹן שָׁכַת כְּסֵא רַחֲמִים וְיֵשֵׁב בּוֹ מֶלֶא רַחֲמִים	שם' טו, יז
	לְשֹׁפֹט בְּרַחֲמִים לְעַם נְשׁוּאֵי רַחֲמִים וְיִסְנְעוּם] בְּשׁוֹפָר שְׁלֹרַחֲמִים וְיִבְקֶנָּשׁ עַל־לִמּוֹ רַחֲמִים וְיִלְיִן בְּעֶדֶם נִיחּוּמִים לִיתֵן אוֹתָם לְרַחֲמָנִים	יש' מז, ג
140	לְעִשְׂרֵם חֹסֶד וְרַחֲמִים וְיִזְכּוֹר מַעֲשֵׂה תַמִּימִים אֲשֶׁר תַּחַת לֶכֶס חַתּוּמִּים וּבְמִרְכָּבַת כֶּסֶּל רְשׁוּמִים בָּם לְהַחֲפִיר שְׂרֵי עַמִּים בָּם קֵל [שׁ]וֹטֵן לְהַדְמִים וּמִתְחַתִּיו כְּסֵא רַחֲמִים יִגְעֶה וְיִשְׁאֵג לְבַקֵּשׁ רַחֲ	מל"א ח, ג
145	תַּחֲתוֹם מוֹסְרֵם לְרַחֲמִים בְּתַקִּיעֶתָם לְצַחֲצַח כְּתָמִים בְּתַרְוִעֶתָם לְנִקּוֹת אֲשָׁמִים בְּתַחֲנֻתָם מִצֹּא תַנְחוּמִים וּבְרֹאֲתָם מִלֶּאכִי מְרוּמִים כִּי נִגְמַר הַדִּין לְרַחֲמִים וְלִזְכוֹת סִפְרִים מְחַלְתָּמִים וְנִגְזֶרֶה יִצְאָה לְקִיּוּמִים לְהִיּוֹת חַיִּים וְקִיּוּמִים	תה' קג, ד
150		איוב לג, טז
155		
160		דנ' ג, כז

140 בשופר] אג שופר א'. שלרמזים] לרחמים פ. 146 תחת לכס] אא' מוחת כס ג. 150 ומתחזין] אא' ומתחת ג.

136 יתעלה במרומים השו ויק"ר כט ג, עמ' תרעד-תרעה: עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר (תה' מז, ו). כשהקב"ה עולה לישב על כסא הדין בראש השנה לדין הוא עולה, הה"ד עלה אלהים בתרועה. וכיון שישאל נוסלין שופרותיהן ותוקעין מיד ה' בקול שופר, מה הקב"ה עושה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך להם מדת הדין למדת רחמים. אימתי בראש השנה, בחדר השביעי באחד לחודש. 139 נשואי רחמים ישראל, הנשואים מני רחם. 142 וילין בעדם ניחומים השו קדושת הקליר 'וחיות אשר הנה': רחמים ילין בעד רשומים בכסא (ר"ה, עמ' 217). 145 מעשה כמו: מעשי בריבוי. 146 תחת לכס חתומים היא דמות יעקב אביהם. השו בר"ר סח יב, עמ' 788: (המלאכים) סונטים בו. שני ישראל אשר כך אתפאר (יש' מט, ג) את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה. ולפי מקורות מקבילים: המלאכים 'שונטים' את יעקב אשר דמותו חקוקה 'למעלה בכסא הכבוד'. 153 לצחצח כתמים כמו: למרק עוונות, והשוו לעיל, טור 35.

	וְאֵז יִקְנָאוּ מִשְׁרָתִי מְרוֹמִים וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם דְּמוּמִים וְאֶרְאֵלִי שֶׁחַק מְשֹׁאֲמִים וְגִדְדֵי זָבֹול וְיִשׁוּמִים	
165	וְהַמּוֹנִי מַעֲזָן מְאֻדָּמִים וְדָרִי מְכוֹן מוֹמְמִים וְשׁוֹכְנֵי עֲרֵבוֹת מוֹמְמִים וְאֹפֶן וְגִלְגָּל מְאֻלָּמִים וְחִיָּה וְכָרוֹב נְאֻלָּמִים וְשֹׁרְפֵי מַעַל וְנֶעְלָמִים	יש' ו, ב
170	וְכָל מְאֻרֵּי אוֹר נִכְלָמִים וְכָל שׁוֹטְנֵי זֶה נֶהְלָמִים וְכָל צָבָא מְרוֹם נֶהְמָמִים וְיִתְמָהּוּ אֵיף צָדְקוֹ תְּמִימִים	יש' לב, ח יש' כד, כא
175	וְמָה זָכוֹ מַעֲוִטֵי עַמִּים לְהַצְטִיִּיק מְכָל אֻמִּים וְמוֹל קוֹנֵם יְהוּ נוֹאָמִים	דב' ז, ז

172 זת' אא' [עם זר' ד. 175 זכרן נזכר ד. 176 אנימים] ד לאומים א'.

161 ואז יקנאו ובסילוק וכל העם רואים' אשר לשבועות בדברים כנגד משה: ויקנאו בו אראלים [...] וידברו אל אל אלים / על מה נות בית תחלק שללים / ביד תציר ורמש ורימה / בפיחו תוך ומירמה / בער הוא מכל ערמה / למה תשיתנו לכלימה / נא על השמים רומה / מה אנוש כי תזכרנו / וכן אדם כי תפקדנו / ואדם להבל דמה / חרס את חרסי אדמה / ימי שנותיו כמה / וסוף אנוש לרימה. 162 דמומים השור מעשה מרכבה סעיף 32, מהד' שלום, עמ' 115: וגדודין דמומין עומדין לפני כסא כבודך. 163–167 שחק ... זבול ... מעזן ... מכון ... ערבות סדר זה של חמשת הרקיעים העליונים חוזר במקורות שונים. ביניהם חגיגה יב ע"ב, ספר היכלות, סדר רבא דבראשית. 163–168 לפנינו שישה טורים בכל טור שלוש תבות. כל אחת משתי התבות זוראשונות שבכל טור נשנית גם בסילוק הקדושה 'אפסי חוג' (ש' אלים, רבי אלעזר ברבי קליר, קדושתאות ליום מתן תורה, ירושלים תש"ס, עמ' 201, ט' 14–16. 163 ואראלי כינוי למלאכים, על פי יש' לג, ז. משואממים כמו משועממים, 'מטורפים', והשור כתובות ה, ה: שהבטלה מביאה לידי שיעמום. 164 נישומים מעניין שממה, והגזירה על דרך שר"ם. וכמה מן הפעלים המופיעים כאן משמשים בתיאור עונשו של דור הפלגה: השמים המה השמימום [...] ונאלמו ונעלמו [...] זוממו זורכו זועמו (יניי, א, עמ' 116). 165 מאודמים כמו מבוששים. והשור בעניין סוגי הדם באישה, יניי, ב, עמ' 434: דם אדום כי חטאה על אדם ואידמה פניו. 167 ערבות כינוי לשמים, על פי תה' סח, ה. מזממים כמו זוממים, שגם הוראתו מזמזמים. ראו ש' ליברמן, ספר היוכל לוולפסון, ירושלים תשכ"ה, עמ' 499–500. 170 ושרפי מעל הם המלאכים. 174 תמימים כינוי לישראל, וכן לעיל טור 145. 175–176 ומה זכו ... להצטדק על פי איוב כה, ד: ומה יצדק אנוש עם אל ומה יזכה, וכן: איוב טו, יד–טו: מה אנוש כי יזכה וכי יצדק ... ושמים לא זכו בעיניו. 175 מעוטי עמים הם ישראל. השור סדר אליהו זוטא כה, מהד' איש שלום, עמ' 47: כיון [שמגיע] ראש השנה אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה. רבש"ע מפני מה אתה עושה חסד עם אומה זו כאדם שעושה חסד עם חבירו.

מה אָנוֹשׁ לְהַזְכֵּר בְּמִרוּמִים	תה' ח, ה
וְהוּא מְתוּעֵב בְּכָל עֲמָמִים	יש' מט, ז
וְמֵה בֶן אָדָם לְהַפְקֵד לְקִיּוּמִים	תה' ח, ה
וְהוּא שָׁבַע רוּגְזָו וְקָצַר יָמִים	איוב יד, א
וְמֵה יִחְשָׁב פְּנֵי צוּר תָּמִים	יש' ב, כב
וְהוּא פָּסוּל בְּכָל מוֹמִים	
וְמֵה יִקְרָא לְפָנָי רָמִים	
וְהוּא בְּגִבְהוֹת שָׁח בְּסַעֲרֵי תַהוֹמִים	יש' ב, יז
וְאֵז וְשִׁיכָם נְכוּחָה לְנִגְגָם	מש' כד, כו
בְּתִשְׁוִבָתָם לְהִגִּידָם	
מֵה תִקְנֶאוּ בְּצֹאן אָדָם	יח' לו, לח
אוּ מֵה תוּכְלוּ לְצֹאת [מִלְּאֵדָם]	
אַתֶּם גּוֹצְרֶתֶם לְכַבּוֹדָם	יש' מג, ז
לְשִׁחֲוֹתָם וּלְמַעַפְדָם	
אֲנִי וְאַתֶּם יַחַד לְכַבּוֹדָם	
כִּי כְבוֹדִי הוּא כְבוֹדָם	

179 בכל אא' מכל ד. 180 לקיומים בקיומים א'ד. 182 ומהן א' איך ד. צורן אא' הצור ד. 183 בכל (ב)כל ד. 185 בסעריך ד בצעף א'. 188 בצאן אא'ד הצאן פ. 189 או מהן מתוקן מן: ומה ד. תוכלן אא'ד תוכלן פ. מידם ו ידם פ אדם א'. 190 אתם ד ואתם א'. לכבודם ד לכבודם א'. 191 לשרותם לשרותם א'. 192 ליתא א'.

178 מה אנוש להזכר השוו תנחומא בחקותי ד: בשעה שבקש הקב"ה לבראות את העולם ובקש לבראות את האדם היו מלאכי השרת אומרים מה אנוש כי תזכרנו (תה' ח, ה) מה אתה מבקש מן האדם הזה (וראו תוספתא סוטה ו ה, עמ' 304). והנוסח המפותח של סדא"ר כט, עמ' 162 מתקשר יפה גם עם ההמשך: באותה שעה התיעצו מלאכי השרת. והיו קושרין תיגר לפני הקב"ה [...] מה אנוש כי תזכרנו [...] באותה שעה אמר [...] למלאכי השרת. תנו עיניכם במרכבה ורייכם. אפילו אין לי מהם אלא אחת מארבע מידות שקבעתי בכסא כבוד שלי. כבר גזרתי עליהן שיאכלו העולם הזה. 179 והוא מתועב בכל עממים השוו בסילוק בנימין בר שמואל (ר"ה, עמ' 209): הלא המה מקלקלים מכל אמה ואמה המגונה. 180 להפקד לקיומים להיזכר לחיים ולהתקיימות. 184 יקרא כמו יקרה, במשמעות יודמן, יעמוד. רמים כאן כינוי למלאכים. 188 צאן אדם כאן כנראה כינוי לישראל. 189 לצאת מידם במשמע להיות כיוצא בהם. השוו ד' בן-חיים, יערכי מלים, ספר שמואל ייבין, ירושלים תש"ל, עמ' 435–439. 192 אני ואתם יחד השוו בסיפור מילת אברהם תנחומא בובר, וירא ד: וקרא הקב"ה את המלאכים ואמר להם באו ונבקר את החולה, אמרו לפניו רבונו של עולם מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו (תה' ח, ה) [...] וכיון שראו המלאכים כך, הלכו גם הם עם הקב"ה [...]. 193 כי כבודי הוא כבודם השוו תנחומא, קרושים ב: למלך שקדש אשה אמר לה הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואח מלכה, כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך. למה שאת אשתי. כך אמר הקב"ה למשה לך וקדש את העם וכו'. ובקישור אל הטור הבא השוו שו"ט ח ז, מ ע"א: אמרו המלאכים כבודך הוא לדור עם עמך ובניך. והשוו נוסח ילקוט תהלים תרמ"א, וכן שהש"ר ח, מא ע"א–ע"ב.

תה' פב, א	וְאִיתָם אֶת־יָצֵב בְּעֶדָם	
דב' לב, יח	לְהִקְרֹא לֹאֹת צוֹר יוֹלָדָם	195
	מִה מְתַמְהֵהוּ וְתִירְגְּזוּ לְהַחֲרִידָם	
	בְּיָגוֹ נָא זֹאת וְתִדְעוּ הַיּוֹדָם	
	הַיּוֹד הַמְּרַכֵּבָה מְחֹשֶׁשֶׁת בְּיָדָם	
	אֲרַבְעַ מִידוֹת אֲשֶׁר בְּכִסְאֵי הֵם תַּחַת יָדָם	
יח' א, י	אֲרִיָּה וְשׁוֹר וְנָשׂוֹר וְאָדָם	200
	אֲרִיָּה יִשְׂאָג מוֹל בְּנֵי אֲרִיָּה לְעוֹדָדָם	
	שׁוֹר יִגְעָה מוֹל מַעֲקָרֵי שׁוֹר בְּדִין מְלַהֲפִידָם	
	נָשׂוֹר יַחֲוֹשׁ מוֹל נְשׂוֹאֵי נָשׂוֹר מְלַהֲפִידָם	
	אָדָם [יַחֲנִין] מוֹל בְּנֵי אָדָם מְלַהֲפִידָם	
	רָאוּ בְּסֵא כְבוֹד מְתוֹקֵן בְּסוֹדָם	205
	וּמִתַּחַת לְפֶסֶא מְתַחַנְנִים בְּעֶדָם	
יח' א, י	בְּדַמּוֹת פְּנִיָּהֶם פְּנֵי אָדָם	
	וּכְרִשׁוֹם לְפֶסֶא צִוֵּרַת יוֹלָדָם	

194 בעדם] ד בועדם א'. 195 להיקראות] ד להקרות א'. צור] ד צאן א'. יולדם] ד ילדם א'. 196 וחירגוז] [נחירגוז א'. 198 מחוששת] ד מאוששת פ. 199 מידות] ד דמיות א'. תחת] מתחת א'. 201 בני] ד פני פ. 203 יחוש] ד (וכשולים גוסף: יצפצף) יעוף א'. מלהפרידם] ד בדין מלהפרידם א'. 205 מתוקן] ד מתוכן א'. 206 מתחננים] מחננים א'הפ. 208 וכרשום] ד וברשום א'ה.

194 ואיתם אתיצב בעדם השוור פסדר"כ החודש, עמ' 91: כיון שנגלה עליו הקב"ה ביקש אבינו אברהם לעמוד, א' לו הקב"ה שב, ישוב אבינו אברהם. א' לו הקב"ה, אברהם כל זמן שבניך ניכנסין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יהיו יושבין וכבודי צומד. ומה טעמא, אלהים נצב כעדת אל (תה' פב, א). 197–199 השוור סילוק יוכל העם רואים: והוא השיבם בזעף, הביטו וצפו עין במרכבה / ארבע דמיות החקוקות בכס מרכבה / אריה ושור ונשר ואדם / מאשר הכינותי מאז לאדם / וכשם הונקבו מפי אדם (סילוק הקדושתא הקלירית לשבועות במחזור רומניא). 198 המרכבה מחוששת בידם נראה לפרש לשון חישו וקרכה יתרה. והשוור: מי שעומד לפניו וחושש במרכבה (היכלות רבתי ב, ג) וכן: החושש במרכבה אין לו לעמוד אלא מפני שלש מדות הללו מפני מלך מפני כהן גדול ומפני סנהדרין (היכלות רבתי ב, ד). 199 ארבע מידות הם ארבע חיות המרכבה (יח' א, י). השוור היכלות רבתי ד, א: בששה קולות משוררין לפניו מדות נושאי כסא כבודו, וכן שם יא, ב: מדות נושאי כסא כבודו. השימוש המיוחד במילה 'מידה' לנמצאים במרכבה מיוחד לספר היכלות רבתי ולפיוטנו. והשוור ג' שלום, 'הכרת פנים וסדרי שרטוטין', ספר אסף, ירנשלים תשי"ג, עמ' 463. 201 אריה ישאג מול בני אריה כנגד כל אחד מן הפנים עומד ישראל על פי כינוי ההולם את אותו הפן המיוחד, ובני אריה הוא כינוי לישראל על פי בר' מט, ט, והשוור בסילוק מן הקדושתא הקלירית לחנוכה 'אדיר כנצב', טורים 320–323: בני גור אריה מול פני אריה / בני מעקרי שור מול פני השור / בני נושאי נשר מול פני הנשר / בני צאן אדם מול פני אדם (רכי אלעזר בירבי קליר: קדושתאות לשבתות החנוכה, מהד' א' מינץ-מנור, עמ' 95). 202 מעקרי שור כינוי לישראל על פי בר' מט, ו. 203 נושאי נשר כינוי לישראל על פי שם' יט, ד. 204 בני אדם כינוי לישראל על פי יח' לר, לא. 208 וכרשום לכסא וכשם שרשום בכסא. צורת יולדם דמות דיוקנו של יעקב החקוקה בכסא הכבוד.

	בְּכָל עֵת וְרָגַע פִּיגְעוּ מַעֲוֹדָם	
210	מִמַּעַל לִכְסֵּא שְׁמַע קוֹל אָדָם	
	מִלְמַד יוֹשֵׁר עַל בְּנֵי אָדָם	
יח' א, כו	וְעַל דְּמוּת הַכְּסֵּא דְּמוּת כְּמִרְאָה אָדָם	
	רוֹצֶה וּמִקְבֵּל תְּשׁוּבַת אָדָם	
יש' ב, כב	חִידְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם	
215	כִּי בְּכָל פְּוַעְלֵי שִׁיתַּפְתִּי אָדָם	
בר' ה, א	זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם	
שמ"ב ז, יט	וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם	
	הַנִּדְרָשָׁת בְּבִנֵּי אָדָם	
	וְנַחֲקַת בְּוִינְעוּדָם	
220	וְאֵיתָם אֲסִפִּים בְּכָל וּוְעָדָם	
	אִם הִיִּסְפִּימוּ הָיִוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה	

209 עת ורגע פיגען / ד פגע רגע א' / ורגע / ובכל רגע ה. פיגעו מעורדם / ד פיגעו מעוררים פ. 210 ממעל / ד וממעל א'ה. שמע / ד שיעמ ה שמע פ. 212 דמות כמראה / כמראה ה. 215 בכל דה כל א' / 216 זה / ד וזה א'ה. 217 זהאת / זאת ה. 219 בויעודם / כבויעודם ה. 220 ואיתם אספים / ואותם אספים פ. 221 אם / ואם א'ה. היות / ד ליתא א'ה. השנה / שנה ה. 222 עוד / דה ליתא א'.

209 פיגעו תפילתו. והשוו בויכרונות לפנחס הכהן: יעקב פקוד ובצדקתו פדיני / פיגעו בכל עת יעודדיני. 212 כמראה אדם זה האל בכבודו ובעצמו. 215 בכל פועלי שיתפתי אדם השוו בר"ר ח ד, עמ' 59: בשעה שביקש הקב"ה לבראות את אדם הראשון [...] הפליג דרכן שלרשעים מנגד פניו ושיחף בו מידת רחמים ובראו ... וההמשך בפס"ר מ, קסו ע"ב: וכן התנית עמו לדון לבניו ולזכותם (ע"פ מקבילות שם). 215–216 שיתפתי אדם זה ספר תולדות אדם השוו סדר עולם רבה ל (מהר"ר טנו, עמ' 150–151): זה ספר תולדות האדם מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ומנהיגיו... ונביאיו... ודורשיו... וחכמיו... ופרנסיו... ושופטיו... ומספר שמותיהן מנין ימותיהן חשבון שעותיהן סכום פסיעותיהן... 216 וזאת תורת האדם בכתובים מעין זה (אדם כי ימות באהל – במ' יט, יד) הקב"ה דוחה את דרישת המלאכים לקבל את התורה: וכי מחים אתם? כתב בה את זה תאכלו (ויק' יא, ט) ואת זה לא תאכלו (שם שם, ד). וכי אוכלים ושותים אתם מאתם מבקשים שאתן את תורתי לכם (פס"ר כה, קכח ע"א). 218 הנדרשת בבני אדם מדרשת סמוכים של 'לא תבשל גדי בחלב אמו' (שם' לד, כו) 'כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית' (שם שם, כז) לומדים חכמים אזהרה למצוות 'עשר תעשר' – אמריהקב"ה אל תגרמו לי לבשל גדיים בחלב אמותיהן, שאם אין אתם מוציאים מעשרותיכם כראוי דח של קדים אני מוציא ומשדפתן (פס"ר כה, קכה ע"ב). 220 ואיתם אספים בכל ווערם השוו פסדר"כ החודש יג, עמ' 103: מתכנסין כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים לפניו, רבן העולם! אימתי הוא ראש השנה. והוא אומ', ולי אתם שואלין, אני ואתם נשאל לבית דין של מטן ... שגורו בית דין למטן ואמרו למחר ראש השנה. ומה טעמ', כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב (תה' פא, ה). אם אינו חוק לישר' הוא כביכול אינו משפט לאלהי יעקב. והשוו בסילוק לר"ה של בנימין בר שמואל: וקודם תחלת דין מכריו בעצמו אל אמונה / רוצו רוצו והתבוננו אם בית דין שלמטה עמנו נמנה' / ובאין ומסתכלין במשוב זקנים ... (ר"ה, עמ' 209). 221 ראש השנה גוסס 'ראש שנה' כאן ובהמשך הוא על פי ריש שנת הארמית, שנתפסה כצורה הנקבית, לא המיוחדת. ומסתבר שהיא הגרסה המקורית שיצאה מתחת ידי הפייטן. והשוו עוד מ' בראשור, פרקים במסורת לשון חכמים של יהודי איטליה (עדה ולשון 1), ירושלים תש"ט, עמ' 101.

	עוד אני אֶכִּין דִּין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִישָׁב בַּמִּשְׁפָּט וּלְחַפֵּשׁ מַעֲשֵׂי כָּל הַשָּׁנָה וְאִם נִמְלְכוּ לַעֲבֹר שָׁנָה אֲנִי אֶגְמֹר עִימוֹם בְּעִיבוֹר שָׁנָה	225
דב' לב, מא	וְאַחֲזוּ יָד בַּמִּשְׁפָּט מִלִּשָׁב נָא וְאֲשִׁיב לְנֶדֶן חֶרֶב שְׁנוֹנָה וְאֶקְפִּיל סְפָרִים וְאֶדְמִים סוֹפְרִים דִּין מִלִּשְׁנָה עַד יִגְמְרוּ לְמִטָּה קְרִיאת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְאִזְ אֶרְדָּה נָא מִשְׁמִי מַעֲוָנָה וְאֲשָׁרִי לְמִטָּה שְׁכִינָה	230
דה"א כא, כו	בְּסוֹד חֲמִשָּׁת זִקְנֵי וְעַד אֶשְׁכּוֹנָה אֵימָם לְקֹדֶשׁ קִידוּשׁ רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְאֲשֹׁר יִשׁוּי אֲשׁוּרָה נָא	
תה' פא, ה	כִּי חוֹק לְיִשְׁרָ' הוּא מִשְׁפָּט לְאַלְהֵי יַעֲקֹב הוּא וְאִם מִקְרָא קוֹדֶשׁ לְמִשְׁן הוּא יוֹם דִּין לְמַעַלָּן הוּא וְאִם בְּכָל זֹאת חָשׁוּב הוּא	235
יש' ב, כב	מָה תֹאמְרוּ בְּמָה נִחְשָׁב הוּא וְאִם יִצְדֵּק בְּאֲשֹׁר הוּא וְיָכִין כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא	240
דב' לב, לט		

223 ולחפשן לחפש ה. 224 נמלכוך ניכלמו ה. 225 אגין ליתא ה. 226 יד במשפט [במשפט דין יד ה. נא] נה ה.
228 ואקפילן ואקפול ה. 229 השנהן שנה ה. 233 ראש השנהן שנה ה. 234 ובאשרן ואשר ה. 237 ואם ד ואם
יום א'.

226 וְאַחֲזוּ כְמוֹ: וְאַחֲזוּ. 228 וְאֶקְפִּיל סְפָרִים הַכוּוּנָה לְגַלְגּוֹל הַמְּגִילוֹת. וְהַשׁוּ בְּסִילּוֹק שֶׁל בְּנִימִין
בְּרִשְׁמוֹאֵל: מִיד גּוֹלָלִים סְפָרִים (ר"ה, עמ' 209). דִּין מִלִּשְׁנָה שֶׁלָּא יִסְפְּרוּ וְיִצְיִגּוּ אֶת פֶּסֶק הַדִּין. וְהַשׁוּ
לְעִיל טוֹר 48. 230 שְׁמִי מַעֲוָנָה הַרְקִיעַ הַעֲלִיין בֵּין שִׁבְעַת הַרְקִיעִים. 231 וְאַשְׁרֵי הַכְּתִיב בִּי"ד
מִכּוּן כְּנֶגֶד תְּנוּעַת הַצִּירָה, שֶׁל דֶּרֶךְ הָאֶרֶמִית: וְאַשְׁרֵי. 232 חֲמִשָּׁת זִקְנֵי וְעַד אֵלֶּה חֲמִשָּׁת הַזִּקְנִים
הַנּוֹשָׂאִים וְנוֹתְנִים בְּשֵׁאלַת הָעִיבוֹר (סְנֵהדְרִין י ע"ב). 234 וּבְאַשֶׁר יִשׁוּי אֲשׁוּרָה נָא וְאֵת הַיּוֹם אֲשֶׁר
יִשְׁתִּי אֲשִׁית גַּם אֲנִי. 235 כִּי חוֹק לְיִשְׁרָ' הוּא וְכִי הַשׁוּ בְּסִילּוֹק לְרִ"ה שֶׁל בְּנִימִין בְּרִשְׁמוֹאֵל:
וּמִתְעַכְבָּה יִשְׁבִּיבָה עַד זְמָנָה / וְלָמָּה. כִּי חֵק לְיִשְׂרָאֵל הוּא תַּחֲלָה בְּעִדּוֹת נֶאֱמָנָה / וְאַחֵר כֵּךְ מִשְׁפָּט לְאַלְהֵי
יַעֲקֹב לִישָׁב וְלִדּוֹן בְּהוֹמָנָה (ר"ה, עמ' 209). 239–240 וְאִם בְּכָל זֹאת חָשׁוּב הוּא וְכִי הַשׁוּ בְּסִילּוֹק לְרִ"ה שֶׁל בְּנִימִין בְּרִשְׁמוֹאֵל:
וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַנּוֹרָאָה: וְאֵל תֹּאמְרוּ כִּי בְּמָה נִחְשָׁב הוּא / כִּי בְּכָל חָשׁוּב הוּא (סִילּוֹק הַקְּדוּשָׁתָא
הַקְּלִירִית לְשִׁבְעוֹת בְּמַחֲזוֹר רִמְנִיא). 240 בְּמָה נִחְשָׁב הוּא הַשׁוּ סְדָא"ר כֵּט, עמ' 163: וְתֹאמְרָה לָהֶן
הָעוֹמְדִין לְפָנֶיךָ בְּמַעֲלָה. לֹא כֵךְ אִמְרָתָם לְפָנֶיךָ מִתַּחֲלִילָה. בְּמָה נִחְשָׁב הוּא (יש' ב, כב) הִרִי בְּהֵן בְּעִלִּי
מִקְרָא. הִרִי בְּהֵן בְּעִלִּי מִשְׁנָה. הִרִי בְּהֵן בְּעִלִּי מִשָּׂא וּמִתֵּן: מַעֲדִי אֲנִי עָלִי אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. שִׁיּוּשׁ
אֲנִי וּמִצְפָּה לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵאֵב לְבָנוּ וּמֵאֲשָׁה לְבָתָּה. שִׁיעֲשׂוּ חֲשׁוּבָה וּתְקִימוּ דְּבָרֵי שְׁלִי.

	<p>רבי' לב, לט שמי"ב כג, ג במ' יב, ח תה' מח, טו</p>	<p>וְתִיַּחַד לְעַד אֲנִי וְהוּא וְאַתֶּם חוּץ לְדִירוֹ תֵּהוּ וּמִתְוָאָרוּ תִּפְּהוּ וּמִמְחִיצָתוֹ תִּיָּגְהוּ וּמִפְתָּדוֹ תִּתְּבַלְהוּ וּפִיֶּאָרוּ תִּחְזוּ וְתִתְּמָהוּ וְאֹז תִּרְאוּ וְתִדְעוּ כִּי הוּא הוּא צָדִיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאַת צוּר הוּא תְּמוּנַת מְרָאָה רוֹאֶה הוּא וּבְאֶצְבַּע הַיָּד הַזֶּה [מְרָאָה] הוּא וּפִירוּשׁ הַשֵּׁם בְּאוֹתוֹתָיו מְפָרֵשׁ הוּא וְאַחַר תִּיכָה אַחַת פִּירוּשׁוֹ מְזַכֵּיר הוּא</p>	<p>245</p>
<p>שמי"א ב, ג</p>		<p>וְאַתֶּם מֶה תִּרְכּוּ לְהַגְבִּיר דִּיבּוּרֵיכֶם</p>	<p>255</p>

243 נתייחד ותייחד ה. 244 תהו תהו ה. 246 וממחיצתו ומי מחיצתו ה. 247 ומפתחו ומי פתחו ה. תיתבלהו
ה ובכה"י תתבלהו. 250 מושל ביראתו ומושיע לראות ה. צור הוא צור הו א'. 252 מראה ה. 255 ואתם קדושה
ואתם ד סלוק ואתם ו. דיבוריכם דיבורכם ה דבורכם ו.

244 ואתם חוץ לדירו תהו השו ירושלמי שבת ו י, ח ע"ד: עתיד הקב"ה לעשות מחיצתן של צדיקים
לפנים ממחיצתן של מלאכי השרת. והשו סילוק הקלירי לשבת זכור (בער, עמ' 670).
246 וממחיצתו תיגהו מחיצתם הפנימית של ישראל הסמוכה לאש אוכלה' תשרוף את המלאכים.
השו דכ"ר א, יב: שהיו לפנים מהמלאך והוא מכבה לפניהם האש. 250 מושל ביראת ועדיפה
גרסת כ"ר ה: צדיק ומושיע לראות צור הוא. 251 תמונת מראה רואה הוא והשו תלונת המלאכים
בסילוק קלירי לשבת שובה, טורים 228–229: הן עיין בעיין חושים / ואנחנו גם תמונה לא חושים
/ הם באצבע מקומו מראים ... ('אימנותה תעל לנמהרים': קדושתא קילירית לשבת שובה, מהד' ע'
הכהן, קובץ על יד, יג (תשנ"ו), עמ' 38). למקורו ראו ויק"ר יא ט, עמ' רמא: והן חלין לפנינו בעלמות
ומראין עליו כילו באצבע ואומרין כי זה אלהים אלהינו עולם ועד והוא ינהיגנו עלמות (תה' מח, טו).
253 ופירוש השם הוא השם המפורש, אשר יוצא מפי כוהן גדול. והשו בסילוק הקלירי לשבת שובה,
טורים 221–227: אותו מדקדקים / ופירושו חוקקים / ככן בו יהוא מתפללים / ומתוכו מיד נענים
/ ומהם יפחדו כת אילים / ולו ללו יהוא ממללים ... שימות המפורשים והמעולים / אשר לנו לא
מיתגלים / במ למלכם הם מפללים / כבנבלים וחלילים / הדר כבוד תוארו מקבילים / ובמחיצתו
ניגבלים / ועל ימינו נחתמים ונידגלים / ואנחנו חוצה נזופים ובמר צועקים (שם, עמ' 37–38). ועל
פי ההמשך אין המלאכים יודעים את השם המפורש. השו סינופטיס לספרות ההיכלות, מהד' פ' שפר,
טיבינגן 1981, סעיף 508: שאלו חיות הקודש את משה רבינו שם המפורש. 254 ואחר תיבה אחת
פירושו השו תלונת המלאכים בסילוק קלירי לשבת שובה, טור 231: הם אחר תיבה אחת פירוש שם
מקדישים / ואנחנו אחר שלוש תיבות כינוי מקדישים ('אימנותה תעל, מהד' ע' הכהן, עמ' 38). השו
מדרש תנאים, עמ' 71: ישראל מזכירין את השם אחר שני דברים, שמע ישראל ה' אלי' ה' אחד (דב'
ו, יד) ומלאכי השרת מזכירין את השם אחר שלושה דברים וקרא זה אל זה ואמר קק"ק ה' (יש' ו,
ג). יתיר עליהן הכהנים עוד אחת שני' (במ' ו, כד) יברכך ה'. ונוסח הכהנים המתאים לענייננו חסר
בחולין צא ע"ב. 255 הכותרת: קדושה, סילוק בכתבי היד דו מסמנות כנראה את התחלת החטיבה
האחרונה ביצירה (חריזת –כם), ויש להן בוודאי משמעות בכיצוע של היצירה הארוכה הזאת. להגביר
על דרך תה' יב, ה: אשר אמרו ללשוננו נגביר.

תה' יב, ה	על בן אדם בְּהַגְבִּירְכֶם וְהוּא בְּגִבּוּרֹת יִדְבָּרְכֶם
במ' כד, ד	מִחֲנֹה שְׂדֵי בְּשׁוּרְכֶם לֹא תַחֲזוּ פָנֵי יוֹצְרְכֶם
שמ' לג, כג	260 [וְלֹא תִפְּרִיזוּ דְמוּת צוּרְכֶם] וְלֹא תִירָשׁוּ בְּבִרְכֶכֶם תַּחֲלִיחַ לְהַצְרִיץ לְבוֹרְאֶךָ וְשֵׁם הַקֹּדֶשׁ בְּהַקְרָבְכֶם בְּכִינוּי וְלֹא בְּפִירוּשׁ בְּכֹאֲרְכֶם
	265 [וְשֵׁם] [כַּכֵּן] בְּהַגְבִּירְכֶם תַּחֲלִיחַ תִּשְׁלָשׁוּ קְדוּשַׁת בּוֹרְאֶכֶם בְּרֹאשׁ קְדוּשׁ תַּת בְּתִרְיָכֶם לְתַת בְּסוֹף פִּיאורִיכֶם [בְּ]רֹו[בִי]כֶם וְכָל שְׁרִיכֶם
	270 צְבָאוֹתֵיכֶם וְהַ[מִּית .. כֶּם] שֵׁן[..] שְׁרָפִים [שׂוֹאָ] לַיָּם ... [צוֹתֵינֶכֶם] וּת[שֵׁן] ... .. [כֶּם] [וּמִמָּ] וְצֹא וְעַד מַעְרָב .. [כֶּם] [וּמִמָּ] וְקִיָּחָה וְעַד זְרִיחָה כִּי[כֶם]

256 על] ועל ה. בהגבירכם] ד בהתגברכם ו בהיתגברכם ה. 257 בגבורות ידברכם] גבורות יד גבירכם ה. 258 מחזור] ו מעשה ה. שדי'ן שדי'ן אז ה. 259 לא] ו ליתא ה. 260 דמות] פני א'. 263 הקדוש] ו המקודש א'.

256–255 השוו סילוק וכל העם רואים: ואתם מה תגבירו דברים / על עבדי בהתגברכם (מחזור רומניא, שבועות). 257 ידברכם כמו ידביר ויכה אתכם, או אולי: זכותו לדבר בכם במלוא גבורתו (איוב מא, ד). ועדיפה גרסת כ"י ה: גְּבוּרֹת יָד גְּבִירְכֶם, והיינו: גביר הוא בגבורות. וכן בהמשך: מַעֲשֵׂה. 259 לא תחזו פני יוצרם השוו בוויכוח הקב"ה והמלאכים. הם אומרים: 'אשר תנה הודך על השמים' (תה' ח, ב) אמרו לו המלאכים אישורך הוא שתתן הודך על השמים ותתן לנו תורתך. אמר להם הקדוש ברוך הוא [...] ואינה נמצאת אצליכם. למה. כתב בה אנכי ה' אלהיך (שמ' כ, ב) כופרים אתם במלכותי. לא אצלי אתם. ואין אתם רואים דמות כבודי בכל יום (פס"ר כה, קכח ע"א, ופירוש איש שלום: 'בתמיה' מוטעה). 262 תחילה להעריץ לבוראכם בנוסח שמותר לישראל: ה' ימלך לעולם ועד (שמ' טו, יח). והשוו סדר רב עמרם גאון, מהד' ג"נ קורנול, ורשה תרכ"ה, עמ' 10. 267 בראש קדוש תת כתיבם השוו ויק"ר יט ב, עמ' תקסד: כל יום ויום העליונים מכתירים לפני הקב"ה שלוש קדושות וא' קדוש קדוש קדוש מה הק' עושה. נותן בראשו אחת ושתיים בראשן של ישראל. והשוו יניי, א, עמ' 445: ביאור קדושה אחת נתן למלאכים ושתי קדושות לישראל בני מלכים. 268 לתת בסוף פיאורכם לאחר ההכרזה המשולשת: קדוש קדוש קדוש ה' (יש' ו, ג). 274 ומשקיעה ועד זריחה השוו סילוק קלירי לחנוכה 'אדיר כניצב', טורים 339–340:

מביאה ועד זריחה בקדושה סועדים
מזריחה ועד שקיעה בברוך נסעדים

275 [...] ... [בְּהַתְּמִידְכֶם]

[...] ... [בְּכֶם]

[...] ... [בְּהַתְּמִידְכֶם]

[בְּחִיל בְּזִיעַ בְּכֶל [בְּתַת] בְּדַבְּרְכֶם]

[בְּקוֹל שֹׁאג בְּהַשְׁמִיעְכֶם]

280 [בְּשִׁמְעַתְכֶם וּבְקִיפּוֹל [בְּאַדְרָכֶם]

קְדוֹשׁ [שְׁלוֹשׁ] בְּקֶרְאֲכֶם

[...] ... [אֱלֹהֵיכֶם]

כִּי וְקָרָא זֶה [אֵל זֶה וְ] אָמַר ק' ק' ק'

277 [...] עַל בְּהַקְדִּישְׁכֶם א'. 278 בְּחִיל בּוֹזֵעַ בְּכֶל[הָהָה ... בְּכַף] חֹד בְּדוֹרָם א'. 279 כֹּה[שְׁמִיעְכֶם] בְּ[...]. א'. 280 בְּשִׁמְעַתְכֶם א'. קִיבּוֹל בְּאֲדוֹרְכֶם / מוֹרִיחָה וְעֶנְדֵּר שְׂקִיעָה שִׁירָכֶם / וּמִנְשֵׁף וְעַד זִרְיָחָה [בְּ] בְּרוּךְ .. [בְּכֶם] / קֶלֶקֶל שְׁלוֹשׁ בְּקֶרְאֶם כֹּךְ א'.

כ"י אוקספורד 1207 (אופנהיים 171), דפים 65–66

צירפנו למאמר קטע של פירוש אשכנזי, כדי להטעים את הקורא והלומד מפרדס²¹ של פירושי הפיוט הללו מחד גיסא, וללמדם פרק בטיפול פילולוגי של טקסטים שנכתבו (והועתקו) בתחום התרבות האשכנזי מאידך גיסא. הקורא יבחין כי בפירושים אלו הצליח הפרשן לעמוד על עומק פשוטם של דברים²², אך לפעמים יוצא הוא מגדרו זה, ומוסיף דברים של דרש, המוסיפים חן ליצירתו.²³

המצוי אצל פיוטי הגניזה, וקראם מכתבי היר שבהם נשתמרו, מבחין כי על פי רוב לפניו מעשה ידיו של אדם דייקן, שהעתיק מ-Vorlage מעולה, והבין היטב את שכתב. אין תימה בדבר, שהרי רוב המעתיקים היו חזנים, בעלי מסורת בתחום הפיוט. לא כתיבתם הייתה הקרדום שחפרו בו אלא שירתם, אשר על כן השתדלו לדייק בכתיבתם ככל שהשיגה ידם. לא כן הסופר האשכנזי שכתבתו הייתה אומנותו. הוא הניח שעליו לדעת לצייר אותיות יפות ותו לא.

אנו, שלרשותנו עמדו כתבי יד מדויקים מן הגניזה, השתדלנו להשוות נוסח לנוסח, לפעמים אף עמדנו על הנוסח השונה שעמד לעיני המעתיק (ואז נוספה הגרסה השונה באפראט המלווה את הפיוט)²⁴ כתב היד שעמד לרשותנו הוא כ"י אוקספורד 1207 (מס' סרט במכון לתצלומי כ"י: 16667) עליו הרחיב את הדיבור א' גרוסמן.²⁵ לדעתו, משוקע בפירוש הרבה מתורתו של ר' משולם בן משה ממגנצא.

אין אנו יודעים אם מצויים מקבילות לפירוש לסילוקי ידין באוסף פירושים אשכנזי כלשהו. כידוע אמירתו של פיוט נפסקה מוקדם יחסית, כי על כן הפסיקו

21 מדפיסי זולצבך נהגו לציין בשערי המחזוריים שהדפיסו כי פירושיהם בנויים על פי 'פרדס' – פשט, רמז, פרש, סוד, המעיין בפירושים נוכח לדעת עד כמה קולעת הגדרה זו.

22 ראו, למשל, בכיאר לטור 186.

23 ראו, למשל, בפירוש לטור 90 לטור 105.

24 כגון בפירוש לטור 89.

25 ראו בספרו, חכמי צרפת הראשונים, ירושלים תשנ"ה בעיקר עמ' 510–526.

גם המעתיקים להעתיק את פירושו. משום כך תיקונינו לנוסח הפירוש הם מסברה בלבד, לא שינינו מטקסט האותיות שבכתב היד אלא הוספנו עליהם סימנים בלבד, וביד הקורא האפשרות שלא לקבלם, או להציע אחרים במקומם. מתקבל על דעתנו כי הסופר העתיק מ-Vorlage לקוי.

אנו מודים לספריית הבודליאנה באוקספורד שהרשתה לנו להשתמש בכתב היד, וכן להנהלת המכון לתצלומי כת"י שבירושלים ולצוות עובדיו המסורים ובראשם מר ב' ריצ'לר.

נציין כי בסוף ט' 154 נוספו טורים אחדים לגרסה האשכנזית, שכולם, כנראה, הסתיימו במילה 'גדול' אנו הפרדנו, מסברה, בין 'הדיבורים המתחילים' לבין הפירוש על ידי מתיחת קו תחת התיבות הנראות חלק מן הטורים הנוספים.

כתב היד העותק בידי סופר עם הארץ, שכלל הנראה לא הבין את שכתב. הדגשת תחילות הדיבורים היא מעשה ידיו. אותיות מיותרות הוקפו בסוגריים צומדים, טעויות ברורות הוקפו בסימני קריאה, תיקון הסופר עצמו הוקף בסוגריים ותיקוני חסרונות הסופר שבידי המהדירים הוקפו בסוגר צומד.

סילוק

- 1 מי לא יראך מלך הגוים.
- 5 כי לך יאתה מלוכה.
- 3 כי מלפני מלך מלך שהיה ראשון לכל מלך.
- 4 עד תכל סיום כל מלך והוא יהיה לעולם כלום' הוא ראשון והוא אחרון.
- 5 לך יאתה מלוכה מלך דכת' מי לא יראך וגו'.
- 6 והיום הופעתה כלום' כהיום הזה בר' הש' תופיע ותגלה לעתיד לבא.
- 15 למשפטיך עמדו היום לעתיד עמדו כמו עמדו.
- 17 והתאזר עוז מלך שהוא נאזר בגבורה (תה' סה, ז). ויראה דבר דבור הק' ופסוק הוא
- 29 ואז יגזור בעוצם שמו כלום' כשיניח <...> עליהם.
- 30 צדקיו ואשמיו אם ישקול הצדק והם שוים צדקיו !בו !אשמיו
- 32 יחפוץ להצדיקו ממדומיו שיכריע הצדק מאשמות.
- 33 תתנו עשרת ימי עיצומי כדי להעצימו
- 35 לצחצח בהן צחן ללכן בהן אבותיו (קרי: חובותיו) עשרת ימים. צחן כמו סריחה.
- 41 ואם יכריע עוז (!) יחידי על צדקו אם העון שלאדם שהוא יחידי שאין מי יעמד בעדו יכריע על הצדק.
- 42 עוד מציקו יצליל העוונות שהמקטרג מקטרג לפניו.
- 43 וינשהו ולשו' שכחה. כליל (קרי: בלי) להציקו שלא יצר השטן לאדם.
- 44 ויקשיב צדקו של אדם

- 48 ואם רשעו של אדם לפניו ישונן כמו ושננתם (דב' ו, ז) שהמקטרג היה מסטין לפניו.
- 50 וישוב לשוב האדם שישוב מדרכו הרעה ויעשה תשובה ויתענה.
- 53 יראה און הק'. זה אלי
- 54 ויחפש בשביל התשובה. מצוא לו אתנן שכו.
- 56 לא שב בעשרת ימי תשובה
- 59 ומבית דין של מעלה בת קול תקשיב.
- 60 אי לזה כי לא שב בעשרת ימי תשובה
- 61 ובכל זאת באילו עשרת ימי תשובה ושאר תעלות לא שב. כך אמ' בת קול.
- 62–63 עם יורדי בור יתחשב כי הוא ידע מתי שוא לכך מכרזת בת קול על אותם פושעים שמלמעלה מכירים אותם.
- 64 [הפצח] לשו' פצח
- 65 לנצח שעשה תשובה כדי לנצח המקטרג.
- 67 שימצו כחלב ימלא (אולי צ"ל: ימצא).
- 70 צור נוצח שהוא נוצח כנגד השטן. מקטרג מגיד
- 71 יתנצח בעת שהשטן יתנצח.
- 72 והוא נצח כשינצח הק' כמלך שמנצח אחרים בשעה כשינצחו אתו ישר' במעשיהם ובתשובתם.
- 73 ואז ניצוח ניצח ואף ניצח הק' ינצח המקטרג.
- 74 וכן בנגינות נינצח נשיר
- 75 ניצוח למנצח הק'.
- 76 ואם לא יאחוז יד בדיניו כמה שני' יסד הפייט א! ת שנות! ברק חרבי ותאחז במשפט ידי (דב' לב, מא).
- 77 ויחקור בדת נידונין! והוא חוקר העולם.
- 78 כל חי לא יצדק לפניו אלא רפואה זו תיקון להם.
- 84 בכך לשון בקשה יתקן ויבוע צדק הכן יתכן את כסאו שהוא מרובע מידות של חסד ואמ{ר}ת וכיסאו <של משפט> ושל צדק. שני' צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך (תה' פט, טו). הנקדש בצדק דמוכת קרא ויגבה יי' צבאות במשפט והאל הקדוש הנקדש בצדקה (יש' ה, טז).
- 87 ויפתח ימין מלאה צדק כשישוב (קרי: כשיושב) הק' ביד שמאלו אוחו המשפט דכת' ותאחז במשפט ידי (דב' לב, מא). ובימינו הצדק דכת' צדק (כשיושב) מלאה ימיניך (תה' מח, יא).
- 88 לפניו יהלך צדק שילך לפניו הצדק כמו צדקו של אברהם שהלך <לפניו ולא כמו צדקו של נח שהלך> לאחוריו שהיה צריך להחזיקיהו במשל שמשלו בו חכמים.
- 89 לשפט תבל לשפוט החוטאים תבל כמו תבל עשו (ויק' כ, יב). בצדק ישפוט אותם ולא במידת הדין.
- 90 ועמו ישר'. לדין בצדק שיזכו לחזות פניו כדכת' ישר יראו פנימו (תה' יא, ז)

- ועתה פירשתי אחד מן הכסאות של הק' שהוא כסא של צדק יושב על נשר.
 שהנשר לשו' רחמים. כמו שכת' כנשר יעיר קינו על גזוליו ירתף (דב' לב, יא).
 92 ויתייצב כסא דין זהו כסא של דין שאין בו רחמים לדין בו. שידין אומות העולם
 כשישב על אותו כסא.
 95 למתוח במ' למשוך במ' באומות במידת הדין. למתוח כמו וימתחם כאהל לשבת
 (יש' מ, כב).
 96 למען ידעון כמו ידעון ש'! ון בדין כמו שו'!.
 99 ונעברו כשורות הדין כמו שעברו התורה והמצוות. בו יכשלם כן ישולם להם.
 100 על ידי יודעי דת וגם עברו על דברי חכמים ואם
 101 עכ'! ו' יושב על הדין ואם עכבו ב"ד של מ' ש'!ה שהיו מסלפים את הדין.
 102 מלהוציא לאמיתו במשרתו (צ"ל כמשפט)
 103 בכך יבא עמהם בדין על כן שלא הדין אמת. יורד'! הק' עמהם בקץ הדין (אולי
 צ"ל בקו הדין).
 104 וכל צבאותם איתם ידין צבאותם של מ'ש אומות ידין הק' עם אותם ב'ד של מטה
 105 מורע דין כמה רעדה כשהק'! ו'! את אילו לחיוב יושב על כסא הדין שהוא
 כסא של משפט וכסא זה ממוכן על חית אריה כמו אריה זה שנוהג במידות
 אכז'! יות עם כל בריא. כך אין הק' מרחם שהוא יושב על כסא המשפט. ומכאן
 ראייה שאין אריה מרחם שני' ליש גיבור בבהמה לא ישוב מפני כל (מש' ל, ל).
 109 כל מעבדיו אמת כדכת' קושט מעבדיו (דנ' ד, ד) וגזר בר' הש'
 110 ועוד יוצע כסא אמת זהו כסא שלישי שהוא מאז שהק' היה יושב עליו כשברא
 את עולמו ותו
 114 ניתן מתן אמת זה יעקב אבינו התקוק בכסא. ונתן לו מתן כמו שני' תתן אמת
 ליעקב (מיכה ז, כ).
 115 ועם! ש'! לו זרע אמת כשיראו ישר' זרע אמת כי
 116 צמחה אמת להם יריעו כל. ואחרי כן וישמיעו בקול שופר בשופר של יום
 הכיפורים משתעי הפייט כלומ' כשאומ' הדין
 118 ומבטל ותולה חותם אמת שעומד ותולה מר' הש' עד יום הכיפורים עד
 119 יחתום הרשום בכתם אמת ביום הכיפורים. וזה הכסא של אמת מוכן על חית
 אדם. והוא בדמות יעקב. ולכך מוכן כסא אמת על אדם שנתן לו יעקב שהוא
 אדם אמת כדכת' תתן אמת ליעקב (מיכה ז, כ) וזהו חותמו של הק'
 120 ויכונן עוד מכוון כסא חסד זהו הרביעי שהק' יושב על אילו ד' כסאות ביום המשפט
 121 המיוסד מאז קודם יצירת העולם כדכת' חסד ואמת יקדמו פניך (תה' פט, טו)
 127 אשר בנעורים עשו חסד אילו ישר' שהלכו אחרי הק' כשהיו עמו במדבר שני'
 וזכרתי חסד נעוריך לכתך אחרי במדבר וגו' (יר' ב, ב) כלומ' שיזכור להם אהבת
 חנם אהבת חסד של אברהם כדכת' תתן אמת ליעקב וחסד לאברהם (מיכה ז, כ)
 129 לאית'! זה אברהם.
 131 לגדול למו לישר' לגדול כמו לגדל למו.

- 133 בתוכחתם בהבחנתם. להכריע חסד שיכריע. וכסא זה של חסד מוכן על שור.
מפני שהשור סובל מוכן כסא של חסד עליו שני' נוצר חסד (שמ' לד, ז). שהחסד
ינצור על האלפים (אולי צ"ל: שהאלף ינצור על החסדים). ששור נקראו אלפים
שני' צאנה ואלפים כולם (תה' ח, ח).
- 136 ועל כולם יתעלה על כל אילו כסאות שפי' למעלה יתעלה במרומים מתעלה זה
הכסא
- 137 מכון שבת כסא רחמים וישב בו מלא רחמים באותו כסא של רחמים
- 139 נשואי רחמים שישר' קדושים הם מרחם שני' הנשואים מני רחם העמוסים מני
בטן (יש' מו, ג).
- 140 ויסעדם הק' ! כ' שופר לרחמים שעל ידי שופר יושב הק' בכסא רחמים שני' עלה
אלהים בתרועה יי' בקול שופר (תה' מז, ו) שכשתוקעין ישר' תרועה הק' עלה
בכסא הדין. כי אלהים לש' דין הוא שני' אשר ירשיעון אלהים (שמ' כב, ח).
וכשישר' תוקעין תקיעה עולה מכסא דין ויושב בכסא שלרחמים כי יי' לש'
רחמים שני' יי' אל רחום וחנן (שמ' לד, ו).
- 145 מעשה תמימים מעשה האבות שנקראו תמי' שני' באברהם התהלך לפני והיה
תמים (בר' יז, א). יצחק שהיה עולה תמימה ונא' בעולה {שה} תמים יקריבינו
(וי' א, ג) וביעקב כת' ויעקב איש תם יושב אוהלים (בר' כה, כז).
- 146 תחת לכס חתומים שהאבות חתומים בכסא דכת' יושבי נטעים המה היוצרים עם
המלך (דה"א ד, כג).
- 148 להחפיר שרי עמים להבאיש שרי אומות העולם העומדים למעלה שכל אומה
ואומה <...> לו שרו בשמים והם השגים (צ"ל: השרים) מבאישים מן האבות
מפני שהם חקוקים בכסא והם האבות שרי ישר' ומכאן אנו למידים ששרי אומות
העולם למעלה שבו (צ"ל: שכך) אמ' גבריאל לדניאל ועתה אסוב להלחם על
סר פרס שני' והנה שר יוון בא {וגו' כסאות}.
- 151 געה וישאג הכסא עצמו שור וגעה אריה שואג
- 152 חתום מוסרם של ישר'
- 154 אשמים ויעמד מיכאל שר הגדול שהיא שר של ישר'. על גוי גדול זה ישר'
שנקרא גוי גדול שני' כי מי גוי גדול וגו' (דב' ד, ח). ויפתח פתח גדול שנפתח
פתיחה טובה על ישראל להצדיק וגו'. בני אדם הגדול בני אברהם שנקרא גדול
שני' האדם הגדול בענקים (יה' יד, טו). כת' גדול. והוא כתר של תפילה שמיכאל
עושה אותה מתפילתם של ישר' ומכתירה בר' הק' ביום גדול בראש הש' שנקרא
יום גדול. שני' בספר עזרא כי קדוש היום לאלהינו (נח' ח, י)
- 156 ובראותם מלאכי מרומים וכשיראו מלאכי מעלה שנגמר דינם של ישר' לטובה
וקשה בעיניהם מפני שהק' אינו מרחם עליהם בשעה שהוא כועס עליהם שני' הן
בקדושו לא יאמין וגו' (איוב טו, טו).
- 164 אחר זבול אחד של שמים
- 177 ומול קונם יהו נואמים ויאמרו

- 178 מה אנוש להיזכר במרומים כדכת' מה אנוש כי תזכרנו (תה' ח, ה)
- 179 והוא <מתועב> מכל עממים ועוד אמ' שישר' מתועבים מכל אומה ולשון.
- 181 והוא שבע ריגז וקצר ימים שכן כתוב על האדם שנ' אדם ילוד אשה וגו' (איוב יד, א).
- 185 והוא בגבהות שח בגבהות עולם שח אומה זו.
- 186 ואז ישיבם נכותה הק' ישיב להם ישרה ודבר אמת.
- 188 הצאן אדם ישר' נקראו צאן אדם שנ' ואתנה צאני וגו' (יח' לד, יז).
- 189 מה תוכלון לצאת וידם כלומ' מה אתם תוכלון לצאת מתחת כוחם שאתם מלשנים עליהם וסבורים אתם שאם הם י[ו] כלו שאתם קיימים.
- 190 אתם נוצרתם וכו'.
- 194 ואיתם איתייעב וכו' ואף אני עומד עימהם שנ' אלהים נצב בעדת אל (תה' פב, א).
- 198 מאוששת בידם לשו' מיוסדת בידם על ידם כדי ללמד עליהם זכות
- 200 אריה שור וכו'
- 201 אריה ישאג מול פני אריה בשביל ישר'
- 203 נשואי נשר. שנ' ואשא אתכם על כנפי נשרים וגו' (שמ' יט, ד).
- 204 מול בני אדם בשביל ישראל שנקראו אדם. מלהפחידם בל יפחידו מאימת דין.
- 206 מתחת לכסא מחננים אילו שור ואריה וכו'.
- 207 בדמות פניהם פני אדם שדמות החיות בדמות האדם. צורת אלים (וצ"ל: יולדם) דמות יעקב
- 209 פיגעי מעוררים (וצ"ל: פיגעו מעורדם) תפילתינו של יעקב מעורר אדם ומזכה אותם.
- 210 שומע קול אדם שכן מצינו שעל אילו החיות שפירש למעלה רקיע אחד. ועל אתו רקיע יש דמות אדם שנ' ועל הרקיע כמראה דמות אדם עליו מלמעלה (יח' א, כו).
- 214 חדלו לכם מן האדם שעל כן א[י]ני או' חדלו שלא לקטרג עליהם שכן משיב להם הק'
- 215 בכל פעלי שיתפתי אדם שכל מה שברא הק' במעשה בראשית שיתף בו האדם אחר כל מעשיו אמ' זה ספר תולדות אדם שהיה לו לומ' זה הק' והוא תלה בשם אדם.
- 218 הנדרשת וכו'
- 220 ואותם אסיפים (וצ"ל: ואיתם אסכים) בכל וועדם שכל מה שאתם עשים אני משטף (:) עמהם נמצא שהק' משתתף עם האדם וכדמפ' הפייט.
- 226 ואחוז יד במשפט הק' מעכב המשפט עד שישר' מסכימים לעשות ראש הש'.
- 227 ואשיב לנדרן
- 228 ואקפיל ספרים עד שהם מסכימים לעשות רא' הש' וכשהם מקדישים וקובעים ראש השנה.
- סליק הסילוק ואתחיל יוצר ליום שיני

STUDIES IN HEBREW POETRY AND JEWISH HERITAGE

In Memory of Aharon Mirsky

Edited by

Ephraim Hazan • Joseph Yahalom

BAR-ILAN UNIVERSITY PRESS, RAMAT GAN